

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

PRO OBČANSTVÍ, OBČANSKÁ A LIDSKÁ PRÁVA

Postavení a postoje dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v České republice

Mgr. Linda Sokačová
Poradna pro občanství/ Občanská a lidská práva
www.poradna-prava.cz

Říjen 2013
Aktualizace březen 2014

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

1. Executive summary.....	3
2. Metodologie.....	7
3. Cizinci na českém trhu práce.....	14
3.1. Cizinci na trhu práce a důvody jejich pobytu v ČR.....	14
3.2. Cizinci a porušování pracovně-právní legislativy.....	18
3.3. Pozitivní zkušenosti cizinců na českém trhu práce.....	21
3.4. Znalost českého jazyka.....	22
3.5. Vzdělání a trh práce.....	23
4. Diskriminace a zkušenosti s rasismem v ČR.....	25
4.1. Diskriminace.....	25
4.2. Předsudky, stereotypy a rasismus.....	28
5. Cizinci a občanství ČR.....	30
5.1. Priority integrace cizinců.....	30
5.2. Kontext získávání českého státního občanství v České republice.....	31
5.3. Co ovlivňuje zájem migrantů o získání občanství?.....	35
5.4. Proč nemají migranti zájem žádat o české státní občanství?.....	38
5.5. Proč mají migranti zájem žádat o české státní občanství.....	40
5.6. Česká republikace a udělování českých státních občanství.....	42
6. Závěr.....	43
7. Použitá literatura.....	44

1. Executive summary

Výzkum Poradny pro občanství/ Občanská a lidská práva (červen 2012 – říjen 2013) se zaměřoval na dlouhodobě usazené migranty a migrantky v České republice. Hlavním cílem bylo zmapovat postavení a postoje těch, kteří zde žijí čtyři a více let, mají trvalý pobyt nebo občanství. Stranou nezůstali ani ti, kteří se již narodili na území České republiky a mají alespoň jednoho z rodičů cizince.

Práva spojená s trvalým pobytem jsou téměř totožná jako ta, která mají čeští občané. Pro postavení a vnímání cizinců však nehrají roli pouze formální práva, ale také postoje české společnosti, zaměstnavatelů atp. Postavení migrantů a migrantek ovlivňuje jejich etnická a kulturní příslušnost, země původu, znalost českého jazyka, úroveň vzdělání a také šíře sociálních sítí a kontaktů, které cizinci mají v české společnosti.

Z hlediska ekonomické aktivity jsou cizinci heterogenní skupinou. Jistota a kvalita jejich postavení na českém trhu práce souvisí s jejich pobytovým statutem, zda využívají agenturního zaměstnávání, zda již jsou nebo nejsou občany EU a roli hraje rovněž jejich motivace pro pobyt v České republice.

Pro cizince platí, že čím nižší vzdělání, složitější právní situace a závislost na příjmech ze zaměstnání, tím větší jsou rizika pro ně samotné a závislost na zaměstnavateli. Rozhodně nelze říct, že všichni cizinci mají na českém trhu práce problémy, obecně ale platí, že cizinci musí překonávat více překážek a mají nižší pravděpodobnost nalezení zaměstnání, zvláště v období ekonomické krize, než čeští občané. Svou roli hraje i neznalost právního prostředí a strach. Není výjimkou, že zaměstnavatelé lžou o uzavření pracovní smlouvy, zaměstnance nepřihlásí na zdravotní pojišťovně a správě sociálního zabezpečení. **Nejčastěji přicházejí cizinci do České republiky z ekonomických, rodinných a studijních důvodů.**

Pro řadu migrantů a migrantek, kteří nepřijdou do ČR na základě specifické pracovní nabídky, ale chystají se práci teprve najít, je první zkušeností na trhu práce zaměstnání s nižší kvalifikací, než jaké měli v zemi původu či na které se připravovali v rámci studia. Těm, kteří mají kvalitní vzdělání a podaří se jim během své integrace do české společnosti navázat sociální vazby či nostrifikovat své vzdělání, se daří z tohoto začarovaného kruhu dostat a trh práce jim nabízí možnosti, jak se uplatnit v lépe kvalifikovaných zaměstnáních. Rozhodující pro uplatnění na českém trhu práce je míra znalosti českého jazyka.

18,78 % respondentů a respondentek se setkalo v rámci pracovního života s **porušením svých pracovních práv**. Nejde o problém, který je v České republice výlučně spjat s postavením cizinců, protože i občané ČR jsou vystaveni problému nízkého repektu k právu a jeho nízké vymahatelnosti, ale řada cizinců se ocitá ve slabší pozici než Češi a musí řešit řadu problematických situací, které jim ztěžují možnost svou situaci řešit právní cestou. V horší situaci jsou především ti cizinci, kteří doposavad nezískali trvalý pobyt a hrozí jim nutnost opustit ČR, pokud nebudou mít pracovní uplatnění. Dalším aspektem, který oslabuje jejich pozici na trhu práce, je nízká znalost českého legislativního prostředí a rovněž jejich neukotvenost, případně závazky k blízkým v zemi svého původu.

S čím se cizinci setkávají na poli porušování pracovního práva?

- Nevyplacená mzda
- Nucené nelegální zaměstnávání, či nehlášená práce nad rámec minimální mzdy
- Nehrazení sociálního a zdravotního pojištění atp.
- Velké množství přesčasů a jejich neproplacení, porušování platné legislativy související s prací přesčas
- Porušování platné legislativy při propouštění ze zaměstnání

Cizinci se však nesetkávají pouze s negativními jevy a česká společnost jim nabízí i řadu příležitostí k tomu se uplatnit. Záleží na výši vzdělání, studijním oboru, jazykových znalostech (především úrovni češtiny) a neméně důležitá je i kulturní a etnická spřízněnost s českou společností. Ti, které zaměstnávají pracovní agentury, mají většinou cestu k osamostatnění a lepším pracovním podmínkám o něco delší než ti, jimž se podařilo nalézt práci na vlastní pěst.

Možnosti pro integraci a dobré pracovní uplatnění v České republice jsou. Podle mnohých cizinců je ČR na rozdíl od řady zemí západní Evropy k migrantům poměrně otevřená a neexistují zde v tak velké míře segregované národní enklávy. Českou republiku z tohoto důvodu někteří řadí mezi příklady dobré praxe.

Znalost českého jazyka je pro úspěšnou integraci na český trh práce zásadní. Nízká znalost znemožňuje vykonávání pozic s kvalitnějšími pracovními a platovými podmínkami. Znalost českého jazyka je klíčová také pro integraci do českého společenského života, Češi považují znalost jazyka za zcela zásadní. Výjimkami jsou klíčové profese či vysoké manažerské profese, u kterých není rozhodující znalost českého jazyka, ale spíše kvalifikace, předchozí zkušenosti a které jsou často obsazovány na základě přímé nabídky či mezinárodních konkurzů.

V integraci cizinců na trh práce hraje poměrně zásadní roli také vzdělání. Většina účastníků ve výzkumu uplatňuje v České republice své vzdělání získané v zemi původu. Část z nich z důvodu lepší pozice či vůbec možnosti vykonávat svou původní profesi (např. lékaři, farmaceuti atd.) absolvovalo proces **nostrifikace**.

Téměř polovina respondentů a respondentek - 48,97% - uvedla, že se v České republice setkala s diskriminací na základě své národnosti. Diskriminaci vnímají dotazovaní jako znevýhodnění a nerovné zacházení ve prospěch českých občanů. Nejčastěji se diskriminace na základě příslušnosti k jiné národnosti týkala trhu práce, bydlení, poskytování zdravotní péče a služeb. Do oblastí zkušeností s diskriminací migranti a migrantky velmi často zařazovali předsudky a stereotypy, s kterými se setkávají v každodenním životě. Specifikou zkušeností je pak setkání s rasistickými postoji a chováním.

Kde se cizinci podle svých výpovědí nejčastěji setkávají s diskriminací?

- trh práce
- bydlení
- poskytování služeb
- zdravotní péče

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Naději na uplatnění a pevnější integraci do české společnosti má ten, kdo nejvíce zapadá do české společnosti a příliš se neliší. Šanci na alespoň relativní úspěch mají lidé s vyšším vzděláním, dobrou znalostí češtiny s co nejslabším přízvukem a lidé ze zemí s obdobným sociálním a kulturním zázemím. Země původu hraje velmi podstatnou roli při přijímání českou společností a také ovlivňuje, s jakými předsudky a apriorními postoji se setkají migranti od Čechů. S největší tolerancí se setkávají přichodí z euroamerických zemí. Čím víc na politický “západ”, tím lépe.

Podstatnou roli pro integraci do české společnosti hraje etnicita a barva pleti. V České republice se obecně předpokládá, že rasismus vůči lidem s odlišnou barvou pleti je spíše minulostí. Při prezentaci dílčích výsledků výzkumu v oblasti zkušeností s rasismem jsem se setkala s názorem, že to “není pravda”, dotýčný se s rasismem ve svém běžném životě nesetkává – sám ale jinou barvu pleti nemá.

Díky změnám v české legislativě i kvůli zájmu a zkušenostem samotných migrantů a migrantek získalo v průběhu výzkumu na důležitosti téma občanství. Jedním z hlavních zjištění výzkumu je, že získání občanství ČR **není vnímáno jako výsledek úspěšného procesu integrace, ale právě jako prostředek pro možnost získat zde „plnohodnotný život“**.

Státní občanství České republiky je - z hlediska práva a koncepce integrace cizinců a cizinek do české společnosti – vnímáno jako nejvyšší dosažitelný stupeň integrace cizince do české společnosti. I proto je legislativní ošetření občanství České republiky poměrně přísné jak v legislativní, tak procesní fázi.

Česká republika je zemí, která má absolutně i relativně jeden z nejmenších počtů udělených občanství. Důvodem je jednak přísná legislativa, přístup českého státu a Ministerstva vnitra ČR, ale také struktura migrantů a migrantek v ČR. Ti postupně začínají plnit kritéria délky pobytu v České republice a vytvářejí si silné rodinné, profesní a přátelské vazby v české společnosti. Až do konce roku 2013 byla závažnou překážkou pro migranty povinnost vyvázat se z původního občanství, což byla jedna z podmínek pro získání českého státního občanství. Od 1. ledna 2014 platí nový zákon o českém státním občanství, který umožňuje tzv. dvojí občanství. Pro ty migranty a migrantky, jejichž země rovněž povoluje vícenásobné občanství, to znamená zrušení významných překážek pro žádost o české státní občanství. Další výhodou nového zákona je tzv. prohlášení, zjednodušená forma možnosti získat občanství pro mladé migranty, kteří do České republiky přijdou nejpozději do svých desátých narozenin. Naopak jsou žadatelé nuceni skládat zkoušky z českých reálií a přísnější testy z českého jazyka (úroveň B1). Zákon obsahuje další zpřísnění, mezi které patří např. testy DNA pro případ, kdy jde o dítě ženy z třetí země a Čecha narozené mimo manželství. Umožnění dvojího občanství a prohlášení pro migranty druhé generace s vysokou pravděpodobností významně zvýší zájem o české státní občanství.

Proč cizinci nechtějí žádat o české státní občanství?

- Nemožnost dvojího občanství
- Trvalý pobyt umožňuje téměř stejná práva jako občanství (kromě volebního práva)

- Poplatek za udělení českého státního občanství (do konce roku 2013 10 000,- Kč)
- Nejasnost toho, co to je dostatečná integrovanost do společnosti
- Nesplnění legislativních požadavků (čistý trestní rejstřík, závislost na sociálním systému atp.)
- Nespokojenost s životem v ČR

Proč cizinci žádají o české státní občanství?

- Možnost získat plnohodnotný status v ČR a plnohodnotný přístup na trh práce
- Přirozené vyústění procesu integrace do české společnosti
- Větší jistota práv, která se vážou k občanství než k trvalému pobytu
- Zjednodušení administrativy související s vyřizováním dokumentů atd.
- Zájem o aktivní participaci na politickém životě
- Odpadnutí nutnosti jezdit do země původu vyřizovat oficiální dokumenty (jako např. pas), což je velmi často finančně a časově nákladné.
- Lepší možnost získat hypotéku nebo úvěr v České republice
- Možnost cestovat po Evropě a dalších zemích světa, s kterými má ČR bezvízovou povinnost, bez víza a disponovat právy občana Evropské unie
- Lepší možnost studovat v jiných evropských zemích nebo v USA.

2. Metodologie

Od července 2012 do října 2013 realizovala nezisková organizace Poradna pro občanství/ Občanská a lidská práva¹ výzkum zaměřený na postavení dlouhodobě usazených migrantů a migrantek v ČR. Tato cílová skupina byla zvolena, protože se na ni většinou výzkumné aktivity nezaměřují. Cílem Poradny pro občanství bylo ověřit hypotézu, že i cizinci s trvalým pobytem či získaným občanstvím se mohou i přes (téměř) faktické shodné právní postavení s rodilými Čechy setkávat s řadou překážek a komplikací, které souvisí s jejich migrační zkušeností. Specifickými cíli výzkumu bylo zjistit, jaké je a jak vnímají migranti a migrantky své postavení v české společnosti, na trhu práce a jak hodnotí jednání s institucemi v České republice. Pozornost byla zaměřena na získávání občanství. Důraz byl kladen i na roli etnicity a náboženství pro život v ČR. Důležitým tématem výzkumu se v jeho průběhu stalo získávání českého občanství a postoje migrantů a migrantek žijících v ČR k němu. Téma občanství získalo na významu díky změnám v české legislativě i kvůli zájmu a zkušenostem samotných migrantů a migrantek.

Okruhy, na které se výzkum zaměřil, byly tyto:

- a) migrační historie respondenta, popř. jeho rodičů,
- b) vzdělání a možnosti uznání vzdělání získaného v zemi původu v České republice,
- c) znalosti češtiny a dalších jazyků,
- d) dosavadní pracovní zkušenosti (včetně zaměstnání v jiných státech EU a práce v šedé ekonomice),
- e) postupy a strategie při hledání zaměstnání v současnosti a představ o práci,
- f) diskriminace.

Pro realizaci výzkumu byla zvolena kombinace kvantitativního a kvalitativního přístupu. **Dlouhodobě usazení migranti a migrantky** byli pro potřeby výzkumu definováni jako:

- a) osoby žijící v České republice nejméně 3 – 4 roky, ideálně s trvalým pobytem,
- b) osoby, které v době zapojení do výzkumu měly nejlépe trvalý pobyt (nebo o něj usilovaly) či občanství, rovněž nemusely mít v České republice registrovaný pobyt v případě občanů EU,
- c) tzv. migranti a migrantky druhé generace, potomci rodičů, u kterých byl alespoň jeden cizincem bez ohledu na jejich pobytový status.

Celkově bylo dotazováno 402 respondentů a respondentek z různých socio-ekonomických a věkových skupin. 200 respondentů je ze zemí Evropské unie a 202 je z tzv. třetích zemí, tedy mimo EU.

Se 132 informanty a informantkami z různých částí světa z první a druhé generace byly realizovány kvalitativní hloubkové rozhovory. Tyto rozhovory trvaly zpravidla 1,5 hodiny, nejdelší rozhovor byl šestihodinový. 270 respondentů a respondentek vyplnilo kvantitativní dotazník². Tento dotazník byl dostupný v tištěné a elektronické podobě. Některé tištěné dotazníky byly vyplňovány ve spolupráci s výzkumníci a

¹ Poradna pro občanství/ Občanská a lidská práva je nezisková organizace, která se zabývá poskytováním sociálních služeb a sociálně-právního poradenství migrantům a dalším cílovým

² Elektronický dotazník byl dostupný zde: <http://www.survio.com/survey/d/I3I5K8H6E9C6H7X8U>.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

byly tak získávány podrobnější odpovědi na jednotlivé dotazy. Dotazník byl dostupný pro ty respondenty a respondentky, kteří nebyli ochotní realizovat hloubkový rozhovor z důvodu nedostatku času či obav o svou totožnost, ale také pro ty, s kterými nebyl navázán osobní kontakt. Totožnost těch, kteří vyplnili elektronický dotazník, byla náhodně ověřována prostřednictvím uvedených telefonických či e-mailových kontaktů.

Výběr respondentů a respondentek byl zahájen metodou sněhové koule. První skupina respondentů patřila k okruhu známých cizinců či jejich blízkých. Ti dále poskytovali další kontakty a postupně se okruh rozšiřoval také o klienty a klientky Poradny pro občanství a další, kteří se ozvali na výzvu k účasti ve výzkumu. Výběr respondentů byl založen na sledování charakteristik jako pohlaví, věk, země původu³, socioekonomické postavení, etnicita atp.

Nejvíce se výzkumu zúčastnili respondenti z Ukrajiny, Vietnamu a Ruské federace. V rámci EU dominovalo Bulharsko, Rumunsko či Řecko. Většina respondentů v této kategorii uvedla, že pochází z Evropské unie bez specifikace státu. Výzkumu se zúčastnilo 57,89 % žen a 42,11 % mužů. Nejčastějším vzděláním bylo vysokoškolské (43,55 %), následovalo středoškolské vzdělání s a bez maturity (32,75 %), vyučení (11,85 %) a lidé se základním vzděláním (11,85 %). Nejvíce - 52,7 % - respondentů bylo z věkové skupiny 21 – 40 let. Nejčastější ekonomické zařazení bylo zaměstnanci (38,63 %), studující (16,71 %), OSVČ (11,51 %), nezaměstnaných bylo ve výzkumu 7,95 %. Nejvíce zastoupeným pobytovým statutem ve výzkumu byl trvalý pobyt (64,65 %). Státní občanství mělo 12,37 % respondentů. Z příjmového hlediska patří 75,76 % respondentů do příjmové skupiny do 30 tisíc Kč měsíčně (čistého příjmu). Nejvíce zastoupeni byli cizinci žijící v Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji. Řada cizinců, kteří však v současné době žijí v Praze, má i zkušenost se životem v jiné části České republiky. 196 respondentů ve výzkumu má již minimálně jedno dítě a 185 žádné. Nejvíce se výzkumu zúčastnili cizinci žijící v ČR 10 – 14 let a nejméně se jich zúčastnilo z kategorie do 4 let pobytu. Podrobné členění respondentů dle jednotlivých charakteristik v tabulkách 1 až 9.

³ Kvóta pro celkový počet respondentů ze zemí z a mimo EU byla definována donorem výzkumu Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.

Tabulka 1: Země původu

Země	Počet respondentů
Afgánistán	3
Afrika	1
Albánie	1
Alžírsko	5
Argentina	2
Arménie	2
Austrálie	1
Ázerbajdžán	4
Barma	1
Belgie (EU)	7
Bělorusko	6
Bosna a Hercegovina	4
Bulharsko (EU)	31
Kamerun	1
Costa Rica	1
Čečensko	3
Černá Hora	1
Čína	2
Chile	1
Chorvatsko (EU)	5
Demokratická republika Kongo	2
Egypt	1
Ekvádor	1
Etiopie	3
Estonsko (EU)	2
EU	47
Finsko (EU)	3
Francie (EU)	3
Gruzie	1
Holandsko (EU)	3
Indie	3
Irák	1
Irán	5
Itálie (EU)	4
Izrael	2
Jemen	1
Kazachstán	8
Kolumbie	1
Kuba	3
Kyrgystán	2

evropský
sociální
fond v ČR EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Litva (EU)	1
Maďarsko (EU)	1
Makedonie	3
Mali	1
Mexiko	3
Moldávie	6
Mongolsko	7
Německo (EU)	5
Pakistán	2
Palestina	2
Polsko (EU)	7
Portugalsko (EU)	2
Rakousko (EU)	5
Rumunsko (EU)	12
Ruská federace	20
Řecko (EU)	10
Senegal	1
Slovinsko (EU)	3
Srbsko	5
Súdán	2
Sýrie	3
Španělsko (EU)	12
Švédsko (EU)	8
Turkmenistán	1
Turecko	1
Ukrajina	33
Uruguay	1
USA	8
Uzbekistán	1
Velká Británie (EU)	15
Vietnam	32
Narození v ČR (EU)	14
Celkem	402

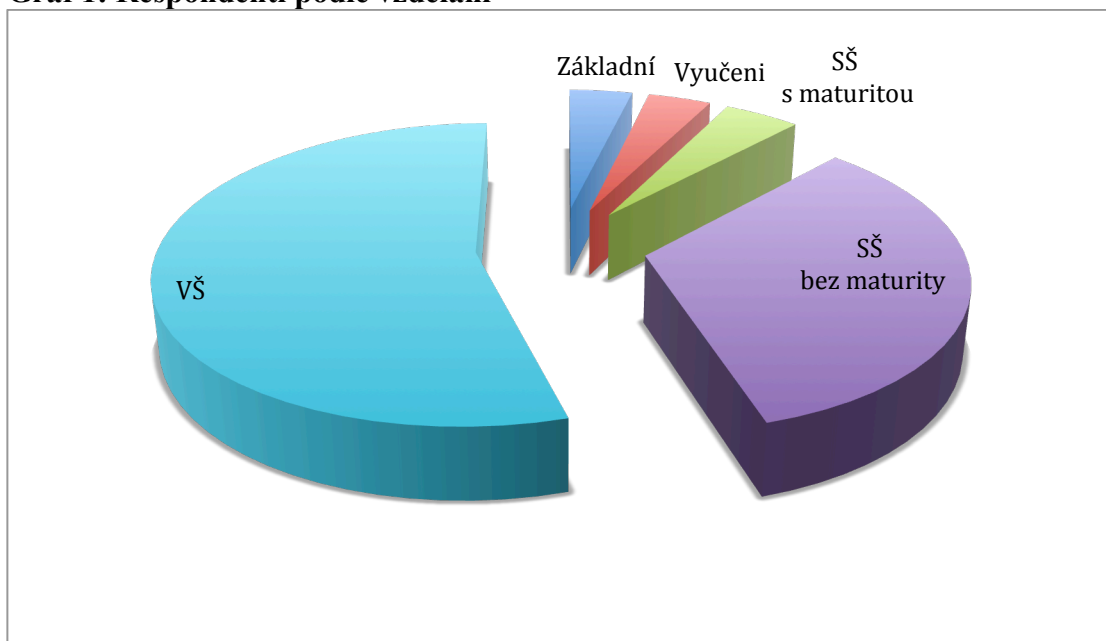
N = 402

Tabulka 2: Respondenti podle vzdělání

Vzdělání	Počet	%
Základní	15	3,76
Vyučen/-a	15	3,76
Středoškolské bez maturity	18	4,51
Středoškolské s maturitou	133	33,33
Vysokoškolské	218	54,64

N = 399, chybějící odpovědi = 3.

Graf 1: Respondenti podle vzdělání

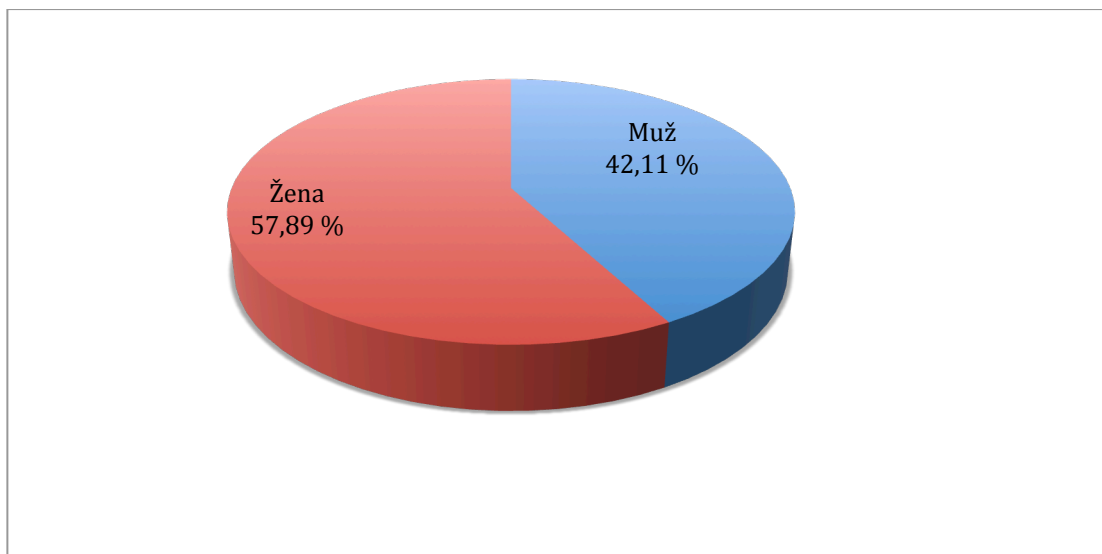

Tabulka 3: Respondenti podle pohlaví

Pohlaví	Počet	%
Muž	168	42,11
Žena	231	57,89

N = 399, chybějící odpovědi = 3.

Graf 2: Respondenti podle pohlaví

Tabulka 4: Respondenti podle věku

Věk	Počet	%
0 - 20	74	18,6
21 - 30	85	21,4
31 - 40	124	31,3
41 - 50	78	19,7
51 - 64	29	7,2
65+	7	1,8

N = 397, chybějící odpovědi = 5.

Tabulka 5: Jaké je Vaše právní postavení v ČR

Právní postavení		%
Trvalý pobyt	256	64,65%
Státní občanství	49	12,37%
Dlouhodobý pobyt	40	10,10%
Přechodný pobyt	23	5,81%
Jiné	28	7,07%

N = 396, chybějící odpovědi = 6.

Tabulka 6: Jaká je výše vašeho čistého měsíčního příjmu?

Příjem	Počet	%
0 - 9 999	55	24,89%
10 000 - 19 999	54	24,43%
20 000 - 29 999	58	26,24%
30 000 - 39 999	25	11,31%
40 000 - 49 999	13	5,88%
50 000 -	16	7,25%

N=221, chybějící odpovědi = 181.

Tabulka 7: Respondenti podle bydliště

Region	Počet
Praha	253
Středočeský kraj	40
Jihomoravský kraj	18
Ústecký kraj	11
Plzeňský kraj	7
Pardubický kraj	5
Liberecký kraj	5
Jihočeský kraj	4
Kraj Vysočina	3
Olomoucký kraj	3
Zlínský kraj	2
Moravskoslezský kraj	2

N=353, chybějící odpovědi = 49.

Tabulka 8: Respondenti podle doby pobytu v ČR

Počet let	Počet	%
0 - 4 let	50	13,23%
5 - 9 let	75	19,84%
10 - 14 let	94	24,87%
15 -19 let	82	21,69%
20 a více let	77	20,37%
Před rokem 89	22	5,82%

N=378, chybějící odpovědi = 24.

Tabulka 9: Respondenti podle počtu dětí

	Počet
0	185
1	73
2	88
3	20
4	11
v období před 1. dítětem	4

N = 381, chybějící odpovědi = 21.

3. Cizinci na českém trhu práce

3.1. Cizinci na trhu práce a důvody jejich pobytu v ČR

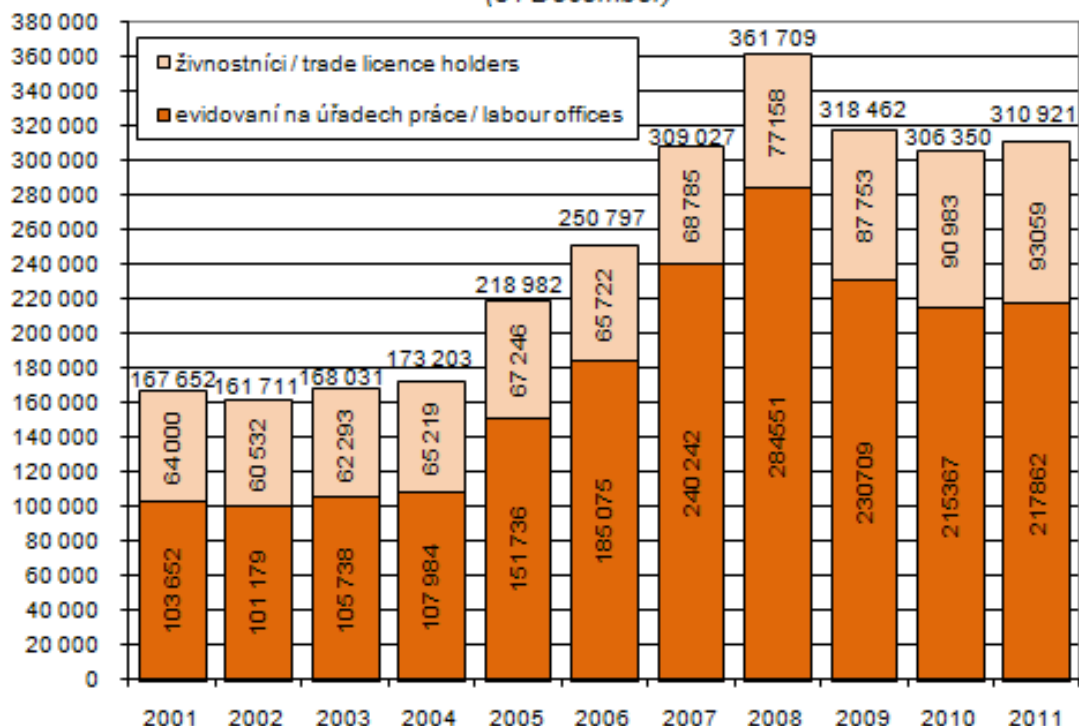
K 31. 12. 2011 bylo v ČR zjištěno⁴ 310 921 ekonomicky aktivních cizinců. 217 862 (70,1 %) těchto cizinců bylo evidováno úřady práce, zbylých 29,9 % (93 059 osob) mělo platné živnostenské oprávnění. **Největší skupinu ekonomicky aktivních cizinců představovali v roce 2011 stejně jako v roce předchozím občané Slovenska (117 831 osob, tzn. 38,5 % všech ekonomicky aktivních cizinců). Druhá největší skupina zahrnovala občany Ukrajiny (68 950, 22,5%). Pomyslnou třetí příčku, i když s výraznějším odstupem, obsadili občané Vietnamu (32 145, 10,5 %).** Z hlediska postavení v zaměstnání dlouhodobě převažují cizinci evidovaní úřady práce (tedy zaměstnanci pozn. aut.) nad cizinci živnostníky. Největší počty cizinců evidovaných úřady práce zaujímají občané Slovenska (106 425, 49,4 %), Ukrajiny (35 250, 16,4 %) a Polska (19 718, 9,2 %). U cizinců živnostníků se situace mírně liší. První místo zaujímají občané Ukrajiny (3 3 700, 36,2 %), následují občané Vietnamu (29 369, 31,6 %) a na třetím místě figurují občané Slovenska (11 406, 12,3 %). **Zatímco počet cizinců zaměstnaných v kategorii Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci se od roku 2008 snižuje (převažují cizinci mimo EU), počet cizinců zaměstnaných v kategorii Specialisté se zvyšuje (převažují cizinci z EU).**

⁴ Údaje Českého statistického úřadu: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_zamestnanost. Staženo v říjnu 2013.

Graf 4: Vývoj počtu zaměstnaných cizinců v ČR

**Vývoj počtu zaměstnaných cizinců v ČR podle postavení
v zaměstnání v letech 2001-2011 (31.12.)**

*Employed foreigners by status in employment; 2001-2011
(31 December)*

Z hlediska ekonomické aktivity jsou cizinci heterogenní skupinou. Jistota a kvalita jejich postavení na českém trhu práce souvisí s jejich pobytovým statutem, zda využívají agenturního zaměstnávání, zda jsou nebo nejsou občany EU a rovněž s jejich motivací k pobytu v České republice. Do výzkumu byli nejčastěji zapojeni zaměstnanci, druhou nejčastější skupinou byli studující a třetí osoby samostatně výdělečně činné.

Tabulka 10: Jaké je Vaše současné ekonomické postavení?

Postavení	Počet	%
Zaměstnanec	141	38,63
Živnostenský list	42	11,51
Vlastním firmu	28	7,67
Jsem nezaměstnaný/-á méně než 6 měsíců	15	4,11
Jsem nezaměstnaný/-á déle než 6 měsíců	14	3,84
Jsem na mateřské/ rodičovské dovolené	23	6,3
Jsem v důchodu	8	2,19
Studuji	61	16,71
Jiný	33	9,04

N = 365, chybějící odpovědi = 37.

Pro cizince platí, že čím nižší vzdělání, složitější právní situace a závislost na příjmech ze zaměstnání, tím větší jsou rizika a tím silnější je jejich závislost na zaměstnavateli. Rozhodně nelze říct, že všichni cizinci mají na českém trhu práce problémy. Obecně ale platí, že cizinci musí překonávat více překážek a mají nižší pravděpodobnost nalezení zaměstnání, zvláště v období ekonomické krize, než občané ČR. Svou roli hraje i neznalost právního prostředí a strach. Není výjimkou, že zaměstnavatelé lžou o uzavření pracovní smlouvy, zaměstnance nepřihlásí na zdravotní pojišťovně a správě sociálního zabezpečení.

Ekonomické důvody jsou po rodinných důvodech mezi respondenty druhým nejčastějším důvodem příchodu do ČR. Tento důvod je ve svém významu velmi diverzifikovaný. Pro někoho znamená zajímavou profesní nabídku nebo kariérní růst, pro většinu je to však lepší uplatnění než v zemi původu. Pro řadu migrantů především z chudších zemí, než je Česká republika, to pak znamená vykročení z poměrů chudoby. Často pak nejde pouze o jejich situaci, ale podporují i rodinu v zemi, odkud do ČR přišli. V tom případě jsou ve svém postavení *cizinci* zranitelnější. Pro migrantky a migranty již dávno neplatí, že ČR je považována za tranzitní zemi za lepším životem v dálnější západní Evropě či USA. Pro většinu je ČR cílovou zemí.

„Neviděla jsem budoucnost země, jenom rozpad země na vlastní oči. Chtěla jsem dělat doktorát, neměla jsem sílu, neviděla jsem budoucnost profesury na VŠ. Od státu jsem nedostávala peníze, v soukromé sféře se nedostávaly také, nebyla žádná právní záštita. Kamarádka, co tu byla v roce 68, mi to doporučila. Říkala, že jsou tu lidi fajn, byla manželkou ruského vojáka. Říkala, že je to nejlepší země, kterou viděla.“ (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny, 44 let, v ČR 16 let)

„Je tu klid a vidím tu budoucnost.“ (z rozhovoru s migrantkou z Afriky, 40 let, v ČR 12 let)

Tabulka 11: Jaké důvody vás vedly k příchodu do ČR?

Důvod	Počet	%
Ekonomické	110	27,92%
Politické	30	7,61%
Náboženské	5	1,28%
Etické	6	1,52%
Humanitární	21	5,33%
Rodinné	129	32,74%
Studijní	48	12,18%
Jiné	45	11,42%

N = 394, missing = 8.

Studijní důvody patří k jednomu z nejčastějších, proč přicházejí cizinci do České republiky. Lákavá je pro ně kvalita českého vzdělávacího systému i cena, která není tak vysoká jako ve Velké Británii či USA. Pro ty, kdo studují v češtině, je studium dokonce zdarma.

„Hledala jsem stipendium, díky ekonomické krizi se omezovala stipendia. Indičtí studenti jezdí do UK a USA, ale nejsou tam stipendia. Rodinný příslušník studoval v ČR a doporučil mi zde studijní program. Měli dokonce i stipendium. Bylo to největší stipendium, které jsem našla. V ČR je to levnější než ve Velké Británii nebo USA. Lidé říkali, že Praha je pohádková, tak jsem přijela.“ (z rozhovoru s migrantkou z Indie, 25 let, v ČR 4 roky)

Pro řadu migrantů a migrantek, kteří nepřijdou do ČR na základě specifické pracovní nabídky, ale chystají se práci teprve najít, je první zkušeností na trhu práce zaměstnání s nižší kvalifikací, než jaké měli v zemi původu či na které se připravovali v rámci studia. Těm, kteří mají kvalitní vzdělání a podaří se jim během své integrace do české společnosti navázat sociální vazby či nostrifikovat své vzdělání, se daří z tohoto začarovaného kruhu dostat a trh práce jim nabízí možnosti, jak se uplatnit v lépe kvalifikovaných zaměstnáních. Rozhodující pro uplatnění na českém trhu práce je míra znalosti českého jazyka.

„Vystudovala jsem vysokou školu, ekonomickou fakultu. Doma jsem pracovala jako učitelka. Neznám perfektně jazyk. Nejde pracovat ve svém oboru. Bohužel tady sedíme doma a myslíme na svou finanční situaci. To je problém všech cizinců. Nemůžeme tu dělat nic pro naši zemi, ani pro Českou republiku.“ (z rozhovoru s migrantkou z postsovětské země, 50 let, v ČR 20 let)

Někteří z migrantů a migrantek upozorňovali na to, že se s problémy a komplikacemi se na trhu práce setkali teprve v momentě, kdy se začali ucházet o lépe kvalifikované a lépe ohodnocené pracovní pozice: *„Dokud jsem se nerozhodla ucházet o lepší práci, tak mi všichni pomáhali, potom najednou začaly komplikace a odrazování. Také to bylo těžší, aby mě vůbec pozvali na pohovor.“ (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny, v ČR asi 15 let)* Pro některé skupiny migrantů platí, že je složitější nalézt pracovní pozici na českém trhu práce, pokud není spjata s jejich národnostním původem. Tento trend se významně týká mladých Vietnamců žijících v České republice, kteří mají často vysoké vzdělání a vynikající znalost českého jazyka, ale nedaří se jim vykročit mimo tzv. „etnickou ekonomiku“, tedy ekonomiku, ve které podnikají či se pohybují jejich rodiče a která funguje v rámci vietnamské komunity⁵. Mladí lidé vietnamského původu, narození či přestěhovaní do ČR, tak často upozorňují na to, že pokud hledají zaměstnání ve svém oboru – právníčině, marketingu atp. – tak jsou jim nabízeny především pozice, kde mohou nějak využít svůj původ a napomoci navázat dané obchodní sféry na vietnamskou komunitu a zákazníky.

„Dostávám hodně nabídek od společnosti, abych působil jako spojka mezi českou a vietnamskou společností – výzkumy trhu, pojišťovací společnosti, velké světové značky. Chtějí Vietnamce, aby chodili do večerek a přesvědčovali Vietnamce, aby si od nich brali zboží atd. V tomto směru obecně pracovní příležitosti pro Vietnamce jsou, ale je nutné zaměstnavatele přesvědčit, že je ten člověk ještě něco jiného kromě toho, že je cizinec.“ (z rozhovoru s cizincem z Vietnamu, 28 let)

⁵ Více se lze dočíst např. ve výzkumné zprávě autorek Terezy Kušnirákové, Andrey Plačkové a Tran Vu Van Anh „Vnitřní diferenciací Vietnamců - pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí“, která se zaměřuje na složení dnešní vietnamské komunity v České republice, zejména na situaci ve vietnamské komunitě v MČ Praha-Libuš. Ke stažení např. zde: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vnitri-diferenciace-vietnamcu>.

„Zkousím to do více advokátních kanceláří jako koncipientka. Je to těžké, většinou chtějí, abych přitáhla vietnamské klienty a nejde jim o moje odborné schopnosti.“ (z rozhovoru s migrantkou z Vietnamu, 24 let, v ČR asi od 5 let)

Čeští zaměstnavatelé jsou často neochotní přijímat do pracovního poměru i ty cizince, kteří mají trvalý pobyt, i když s tím nejsou spojeny – kromě nahlášovacích povinností na úřadu práce – žádné zvláštní administrativní či právní nároky a ti cizinci mají volný přístup na trh práce v České republice. To souvisí s legislativní neznalostí českých zaměstnavatelů, kteří nejsou dostatečně informováni o svých povinnostech, které vyplývají ze zaměstnávání cizinců. Často pak nezaměstnávání cizinců souvisí s obavami, zda se tak nevystaví častějším kontrolám ze strany úřadů práce, inspektorátů práce atp.

„Už vícekrát jsem se zúčastnila pracovních pohovorů, kde mi bylo upřímně řečeno, že nemohu být zaměstnaná, protože pro firmu je to příliš velká zátěž a spousta papírování. Šance na zaměstnání u cizince je mizerná, pokud nepatří k vyhledávaným profesím jako IT nebo komerční sféra.“ (z rozhovoru s migrantskou z Běloruska, v ČR 8 let)

Jedním z dalších problémů, který se však týká především migrantů před získáním trvalého pobytu, je lehký **pád do ilegálního postavení a nemožnost následné regularizace pobytu v ČR**. Z důvodu obavy před ztrátou zaměstnání a následného ukončení pracovního povolení, pokud nedojde k nalezení nové práce, jsou tak cizinci ochotní zůstat i v takových pracovních podmínkách, které jsou pro ně spíše nevýhodné a ve kterých dochází k porušování jejich pracovních práv, což může následně ovlivňovat i podmínky a výši mezd na celém pracovním trhu v ČR. Specificky se to týká těch cizinců-zaměstnanců, kteří jsou součástí **agenturního zaměstnávání**. Obecně platí, že ti, kteří pro příchod využili této formy zaměstnání, mají složitější cestu na primární trh práce a k nalezení “lepšího” pracovního zařazení. Nicméně jsou k tomu velmi často nuceni právě kvůli komplikacím spojených se získáváním pracovního povolení a jeho vazbou na jedno konkrétní zaměstnání. Ti, kteří mají zkušenosti s prací pod agenturou, často vypovídají o velmi špatných pracovních podmínkách, problémech s vyplácením mzdy nebo i odebíráním dokladů a vyhrožování při opuštění dané agentury.

„Když jsme se rozhodli odejít, museli jsme přemýšlet, jak to udělat, abychom odešli od agentury a nepřišli kvůli tomu o povolení k práci. Agentura nám v odchodu bránila. Překlenout období po odchodu a najít si nové místo bylo náročné. Agentura u sebe měla i kartičku VZP. U staré agentury jsme nejdřív neřekli, že máme nové místo, zjistili to ale a volali nám a vyhrožovali. Spíš nás ale chtěli postrašit, než aby něco udělali doopravdy. Bylo to nepříjemné. Naštěstí se nám podařilo najít místo mimo agenturu a postavení se zlepšilo.“ (z rozhovoru s migrantkou z Moldávie, 32 let, v ČR 10 let)

3.2. Cizinci a porušování pracovně-právní legislativy

18,78 % respondentů a respondentek se setkalo v rámci pracovního života v ČR s **porušením svých pracovních práv**. Nejde o problém, který je v České republice výlučně spjat s postavením cizinců, protože i občané ČR jsou vystaveni problému nízkého repektu k právu a jeho nízké vymahatelnosti, ale řada cizinců se ocitá ve

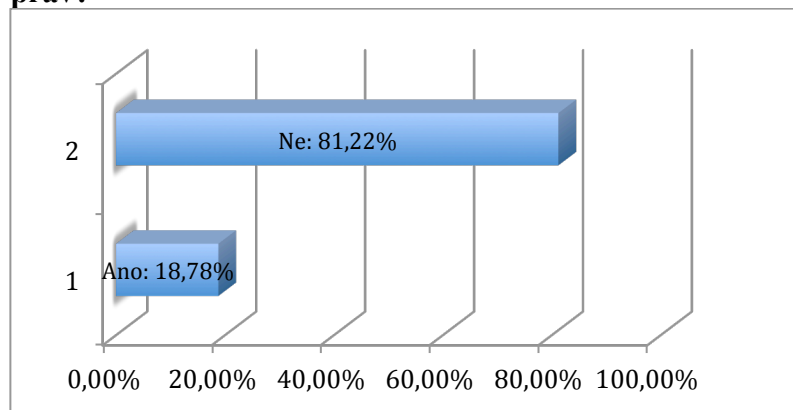
slabší pozici než Češi a musí řešit řadu problematických situací, které jim ztěžují možnost svou situaci řešit právní cestou. Ve složitější situaci jsou samozřejmě především ti cizinci, kteří doposavad nezískali trvalý pobyt a hrozí jim nutnost opustit ČR, pokud nebudou mít řádně uzavřený pracovní poměr. Dalším aspektem, který oslabuje jejich pozici na trhu práce, je nízká znalost českého legislativního prostředí a rovněž jejich neukotvenost, případně závazky k blízkým v zemi svého původu.

Tabulka 12: Setkal/-a jste se v České republice s porušováním svých pracovních práv?

	Počet	%
Ano	74	18,78%
Ne	320	81,22%

N = 394, chybějící odpovědi = 8.

Graf 5: Setkal/-a jste se v České republice s porušováním svých pracovních práv?

S jakými problémy se cizinci setkávají na poli porušování pracovního práva?

- Nevyplacená mzda
- Nucené nelegální zaměstnávání, či nehlášená práce nad rámec minimální mzdy
- Nehrazení sociálního a zdravotního pojištění atp.
- Velké množství přesčasů a jejich neproplacení, porušování platné legislativy související s prací přesčas
- Porušování platné legislativy při propouštění ze zaměstnání

Mezi velmi častý problém patří **neoprávněné nevyplacení mzdy**, která náleží zaměstnancům. S tímto problémem se velmi často setkávají i neziskové organizace poskytující sociálně-právní pomoc cizincům. Mnohdy se jedná o poměrně vysoké částky, které způsobují, že se cizinci dostávají do situace ekonomického nedostatku a tím způsobených sociálních problémů. Ve svém zaměstnání však často zůstávají, protože doufají, že jim bude dlužná částka vyplacena a rovněž se opuštěním zaměstnání dostávají do složitější právní situace. Častěji jsou této praxi vystaveni cizinci ze třetích zemí, týká se to však i občanů z chudších států Evropské unie, jako je Rumunsko či Bulharsko. Specificky se s touto praxí potýkají také studenti a studentky. Nevyplacená mzda či porušování pracovně-právních předpisů se netýká

pouze migrantů s nižším vzděláním, ale i vysokoškolsky vzdělaných osob. Někteří z dotazovaných se setkali také s problémem při řešení svých problémů u relevantních institucí, jako jsou úřady práce atp.: „Nevyplatili mi mzdu, nikde není odvolání, byla jsem si stěžovat na úřadu práce a tam se semnou paní ani nebavila, prý že to je má vina...” (z dotazníku občanky EU)

„Například mému manželovi nevyplatili mzdu za několik měsíců (160 000 Kč), kdy on pracoval na stavbě.“ (z rozhovoru s migrantkou v ČR z Azerbajdžánu s VŠ vzděláním)

„Ve firmě mi nevyplatili mzdu ve výši 115 tisíc korun.“ (z rozhovoru s migrantem z Ruska s VŠ vzděláním)

„Nevyplacená mzda, za to jsem doručil zaměstnavatelce okamžité zrušení pracovní smlouvy, dodnes jsem nedostal za ty tři měsíce mzdu.“ (z dotazníků, občan Chile)

„Dostávám těžší práce než čeští kolegové. Platy vždy dostávám později než čeští kolegové v práci.“ (z rozhovoru s migrantkou z Mongolska)

Dalším závažným problémem je **nucená nelegální práce (nečerno) nebo nehlášená práce** („Nabídli mi pouze práci načerno, beze smlouvy. I bydlení bez smlouvy na ubytovně.“ – z dotazníku občana EU – Bulharska) – tedy takové zapojení do pracovního poměru, kdy zaměstnanec má legálně pokrytou jen část svého úvazku či část mzdy. Opět se nejedná čistě o problém cizinců, ale cizinci jsou v této oblasti ohroženější než čeští občané a mají oslabenější pozici.

„Zaměstnavatel mě chtěl přinutit pracovat bez pracovní smlouvy.“ (z rozhovoru s migrantkou z Bulharska)

„Problémy se zaměstnavatelem - smlouva na půlku úvazku, zbytek vyplácen na ruku.“ (z dotazníku migrantky z Bulharska)

S tímto typem zaměstnávání jsou spojené negativní jevy jako nehrazení sociálního a zdravotního pojištění a daní z příjmu. Pokud jsou zaměstnání legálně jen částečně, povinná pojištění a daně jsou odváděny pouze z části příjmu. Tato praxe poškozuje nejen český stát, ale také samotné migranty a migrantky, kteří jsou vyloučeni z účasti na veřejném zdravotním pojištění a nemají také možnost stát se účastníky sociálního či důchodového systému. V rámci výzkumu se však objevily i další praktiky, které uplatňují zaměstnavatelé na úkor zaměstnanců – cizinců. Někteří zaměstnavatelé hradí svým zaměstnancům sociální a zdravotní pojištění, část hrazenou samotným zaměstnavatelem však pak zpětně požadují proplatit od zaměstnanců z čisté mzdy.

„Stává se, zaměstnají vás a řeknou, že sociální a zdravotní si budete platit sama. Dostala jsem plat a zdravotní a sociální jsem si musela hradit sama. Náhodou jsem na pojišťovně zjistila, že nejsem přihlášená. Tak jsem se zaměstnavatelem dohodla, aby mi ho hradil, že mu ho budu proplácet z čisté mzdy. Na výběr nemám.“ (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny, 32 let, v ČR 12 let)

Mezi další konkrétní porušování pracovně-právní legislativy patří **neproplácení přesčasů nebo porušování délky směn**, které určuje zákoník práce a s tím

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

související falšování výkazů pracovní docházky, kterou vyžaduje platná legislativa. Jedná se o problém, který není spojen pouze s cizinci pracujícími v České republice, nicméně na cizích státních příslušnících jsou zvýšené přesčasny požadovány velmi často a očekává se, že nebudou tolik dbát na dodržování platné legislativy právě z důvodu slabší ochrany, především v období před získáním trvalého pobytu. Řada respondentů a respondentek také uvedla, že přesčasy na nich jsou vyžadovány se zdůrazněním jejich cizí státní příslušnosti.

„Měla jsem ve smlouvě napsáno 8 hodin denně, ale zaměstnavatel mě přesvědčil, že je to moc málo na ten můj plat a tak jsem pracovala 12 hodin.“ (z rozhovoru s migrantskou z Běloruska)

„Říkali mi párkrát, jsi Ukrajinka, tak makej, řekla jsem, že nemůžu dávat dvanáctky, tak jsem dostala pokutu a dozvěděla jsem se, že jsem drzá.“ (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny)

Jako další často se opakující problém je porušování zákonů při **propouštění ze zaměstnání**. Zaměstnavatelé v případě cizinců často nedodržují základní právní předpisy a spléhají se při tom na jejich neznalost českého právního prostředí. Cizinci jsou často propouštěni bez udání důvodu, místo výpovědi požadují zaměstnavatelé podepsání dohody o ukončení pracovního poměru, aby se vyhlí svým zákonným povinnostem. Vedle těchto jevů, které jsou časté i v případě českých zaměstnanců, jim nekorektní zaměstnavatelé odmítají vydat příslušné dokumenty (jako např. zápočtový list), cizinci také často zjišťují, že za ně nebylo hrazeno sociální a zdravotní pojištění. V některých případech dokonce zaměstnavatelé žádají skartaci pracovní smlouvy, pravděpodobně aby neexistoval důkaz o jejich zaměstnávání v dané firmě.

„Mám problém se zaměstnavatelem, nechce mě pustit. Řekl, že mě nepustí k novému zaměstnavateli, že mu mám vrátit pracovní smlouvu a kartičku zdravotního pojištění. Pak že mě pustí. Mám smlouva na celý úvazek, část na mám na výplatní pásce a část na ruku.“ (z rozhovoru s migrantkou z Bulharska, 45 let, v ČR 4 roky)

3.3. Pozitivní zkušenosti cizinců na českém trhu práce

Cizinci se však nesetkávají pouze s negativními jevy a česká společnost jim nabízí i řadu příležitostí, jak se uplatnit. Záleží na výši vzdělání, studijním oboru, jazykových znalostech (především úrovni češtiny) a neméně důležitá je i kulturní a etnická spřízněnost s českou společností. Ti, které zaměstnávají pracovní agentury, mají většinou cestu k osamostatnění a lepším pracovním podmínkám delší než ti, jimž se podařilo nalézt práci na vlastní pěst.

Možnosti pro integraci a dobré pracovní uplatnění v České republice jsou. Podle mnohých cizinců je ČR na rozdíl od řady zemí západní Evropy k migrantům poměrně otevřená a neexistují zde v tak velké míře segregované národní enklávy. **Českou republiku z tohoto důvodu někteří řadí mezi příklady dobré praxe.**

„Odráželo mě být uprchlíkem v západní zemi. Zde jsem mohla od začátku pracovat a měla jsem volnost pohybu. Myslím si, že ČR by se měla prezentovat jako dobrá praxe, protože tu není prostorová segregace, cizinci se mohou integrovat do společnosti.“ (z rozhovoru s migrantkou z bývalé Jugoslávie, v ČR asi 20 let)

I z tohoto důvodu zůstala řada migrantů a migrantek zde a nepokračovala dál do Evropy, jak původně předpokládali: *“Kamarádka žije v Holandsku. Má sice vyšší sociální dávky než já plat, ale nemůže se uplatnit v zaměstnání. Ty možnosti tam nemá.”* (z rozhovoru s cizinkou z bývalé Jugoslávie, v ČR asi 20 let)

Někteří cizinci a cizinky profitovali na českém trhu práce právě ze své státní příslušnosti a jak sami říkali, setkali se na území ČR spíše s něčím, co sami nazývají „pozitivní diskriminací“. Tu je však třeba vnímat právě jako faktickou výhodu nad českými občany, kterým podle zaměstnavatelů chybí určité zkušenosti a znalosti obchodních či jiných technik a praktik. Rozhodně se nejedná o neoprávněné upřednostňování cizinců na základě jejich cizí státní příslušnosti na úkor českých občanů.

„Pracovala jsem na obchodním oddělení jedné velké společnosti. To, že jsem Polka, mě při přijetí možná pomohlo – měla jsem jiné nápady, kde vzít peníze, které jsou využívány v Polsku a mám znalost polských firem.“ (z rozhovoru s cizinkou z Polska, 25 let, V ČR 5 let)

Nejčastější strategie pro hledání zaměstnání mezi cizinci:

- Přes osobní kontakty
- Doporučení
- Klientský systém a agentury práce (nejvíce komplikací a nejtěžší cesta ven)
- Inzeráty, personální agentury
- Využívání služeb a programů specializovaných neziskových organizací

3.4. Znalost českého jazyka

Znalost českého jazyka je pro úspěšnou integraci na český trh práce zásadní. Nízká znalost znemožňuje vykonávání pozic s kvalitnějšími pracovními a platovými podmínkami. Znalost českého jazyka je klíčová také pro integraci do českého společenského života, Češi považují znalost tohoto jazyka za zcela zásadní. Výjimkami jsou klíčové profese či vysoké manažerské profese, u kterých není rozhodující znalost českého jazyka, ale spíše kvalifikace, předchozí zkušenosti, a které jsou často obsazovány na základě oslovení či mezinárodních konkurzů.

V rámci výzkumu se objevilo zhruba 7 – 10 % cizinců, kteří češtinu zvládali pouze na minimální úrovni nebo ji vůbec neovládali. Jednalo se např. o ty, kteří působí na nízkokvalifikovaných pozicích a kteří mají pouze řídký kontakt s českou populací, ale také o migranty z USA či Velké Británie, kteří komunikovali a běžně komunikují v anglickém jazyce a češtinu ke každodennímu životu nepotřebují. Další častou skupinou jsou občané Slovenské republiky, pro které není problém hovořit a používat slovenštinu. Pro obě tyto skupiny platí, že jim tato skutečnost nekomplikuje ani tak postavení v české společnosti a na trhu práce, ale spíše získání formálního občanství v České republice, které je postaveno také na poměrně vysoké znalosti českého jazyka.

Nejčastější metodou učení se českému jazyku je samostudium, využívání sdělovacích prostředků, četba české literatury a každodenní komunikace. Velká část migrantů absolvuje také intenzivní nebo standardní jazykové kurzy na počátku svého pobytu.

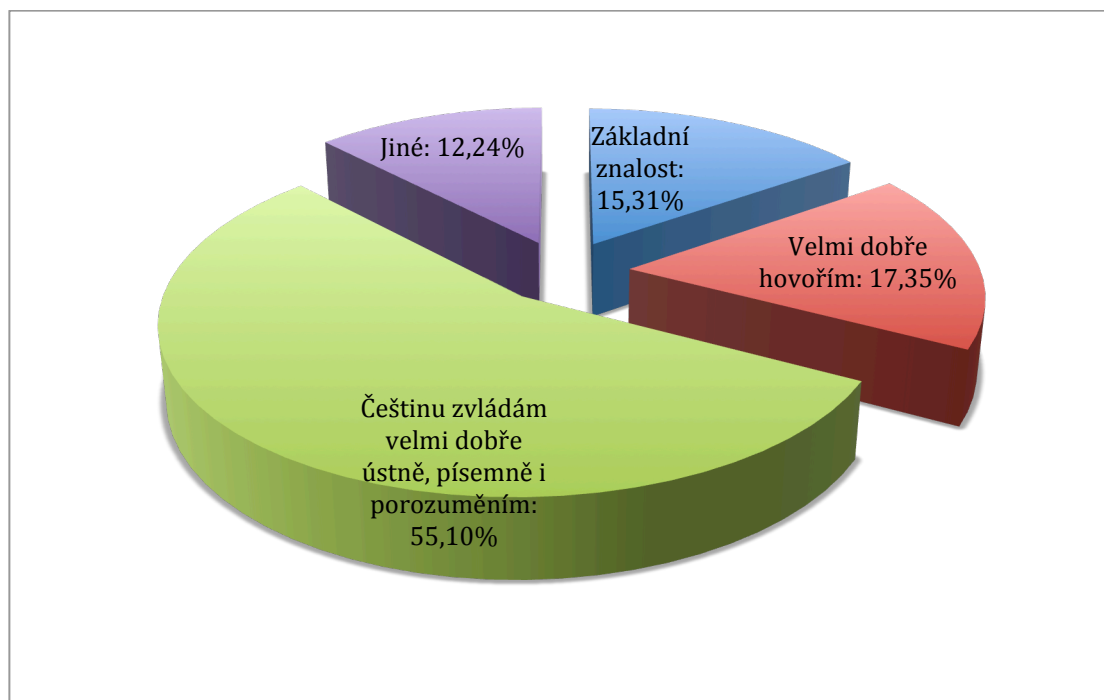
Problémem však je často nevyrovnaná úroveň znalosti češtiny jednotlivých studujících nebo také jejich složení podle původu, které znemožňuje individuální přístup a rovněž také volbu vhodné výukové techniky. Překážkou pro migranty, kteří se začínají etablovat v ČR, je také pro ně nedostupná cena jazykových kurzů nebo jejich časová náročnost – řada migrantů zvláště z třetích zemí pracuje i více než 8 hodin denně.

Tabulka 13: Jaká je Vaše znalost češtiny?

	Počet	%
Česky porozumím a zvládnou se domluvit o základních věcech	60	15,31%
Česky se dorozumím a velmi dobře hovořím	68	17,35%
Česky se dorozumím, velmi dobře hovořím a zvládám Češtinu i písemně	216	55,10%
Jiné	48	12,24%

N = 392, chybějící odpovědi = 10.

Graf 6: Jaká je Vaše znalost češtiny?

3.5. Vzdělání a trh práce

Jak bylo zmíněno výše v textu v integraci cizinců na trhu práce hraje poměrně zásadní roli vzdělání. Kulturní a etnická spřízněnost, dobrá úroveň znalosti českého jazyka a také úroveň vzdělání ovlivňují míru úspěšnosti na českém trhu práce. Většina účastníků ve výzkumu uplatňuje v České republice své vzdělání získané v zemi původu. Část z nich z důvodu lepší pozice či vůbec možnosti vykonávat svou původní profesi (např. lékaři, farmaceuti atd.) absolvovalo proces **nostrifikace**. Převážná většina respondentů a respondentek, kteří tento proces absolvovali, deklarovala, že to bylo poměrně jednoduché jak po procesní, tak technické stránce. Část z nich

upozornila na problémy, které byly spjaté s nekorektním jednáním některých zkoušejících nebo nostrifikací předmětů u vystudovaných oborů, které již nejsou součástí studijních programů v České republice (např. u oborů vystudovaných v 70. letech 20. stol. na technických univerzitách atp., ve výzkumu se objevila např. kybernetika apod.). Další formou rozvoje vzdělávání jsou i různé rekvalifikace či neformální vzdělávání poskytované neziskovými a vzdělávacími organizacemi.

Nezadbatelná část cizinců žijících na území České republiky své vzdělání, základní, středoškolské i vysokoškolské, získává přímo v České republice a velmi často také v českém jazyce. Jedním z častých důvodů výběru České republiky je možnost bezplatného studia v českém jazyce. ČR rovněž spolupracuje nebo v minulosti spolupracovala s řadou zemí, jejichž studentům a studentkám jsou poskytována stipendia na studium v ČR. Řada cizinců z Afriky, Vietnamu nebo i Sýrie získala své vzdělání v 70. či 80. letech minulého století a v ČR zůstali nebo se po několika letech pobytu ve své rodné zemi vrátili zpět do České republiky. Studium v České republice a s ním související znalost českého jazyka a vytvořené sociální sítě jsou pro jejich integraci do české společnosti a na český trh práce velkou výhodou.

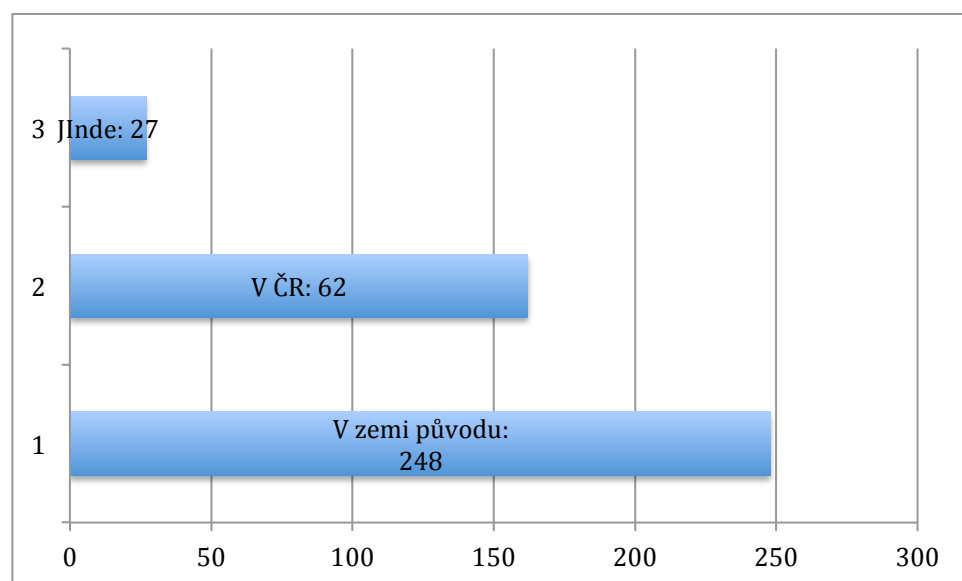
Tabulka 14: Kde jste získal/-a své vzdělání?

	Počet
V zemi původu	248
Česká republika	162
Jinde	27

Respondenti mohli zvolit více možností.

N=397, chybějící odpovědi = 5. 40 respondentů zvolilo více než jednu možnost.

Graf 7: Kde jste získal/-a své vzdělání?

4. Diskriminace a zkušenosti s rasismem v ČR

4.1. Diskriminace

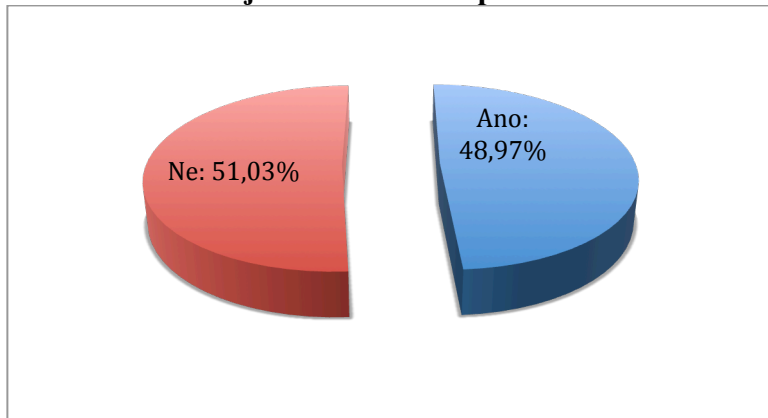
Téměř polovina respondentů a respondentek - 48,97% - uvedla, že se v České republice setkala s diskriminací na základě své národnosti. Diskriminaci vnímají dotazovaní jako znevýhodnění a nerovné zacházení ve prospěch českých občanů. Nejčastěji se diskriminace na základě příslušnosti k jiné národnosti týkala trhu práce, bydlení, poskytování zdravotní péče a služeb. Do oblasti zkušeností s diskriminací migranti a migrantky velmi často zařazovali předsudky a stereotypy, s kterými se setkávají v každodenním životě. Specifickou zkušeností je pak setkání s rasistickými postoji a chováním.

Tabulka 15: Setkal/-a jste se v České republice s diskriminací?

	Počet	%
Ano	191	48,97%
Ne	199	51,03%

N = 390, chybějící odpovědi = 12.

Graf 8: Setkal/-a jste se v České republice s diskriminací?

Kde se cizinci podle svých výpovědí nejčastěji setkávají s diskriminací?

- trh práce
- bydlení
- poskytování služeb
- zdravotní péče

Mezi oblasti zkušenosti s **diskriminací na trhu práce** patří nejčastěji hledání zaměstnání. Řada cizinců uvádí, že jsou většinou zvyhodňováni čeští občané.

„S diskriminací jsem se setkal na trhu práce, upřímně říkají, že nechtějí zaměstnávat Rusáky.” (z rozhovou s migrantem z Ruska)

„Protože v životopisu máte Ukrajina a nebo napsané jméno dle pasu – a k tomu divný přízvuk, tak máte problémy s hledáním zaměstnání a samozřejmě nižší plat.” (z dotazníku migrantky z Ukrajiny)

„Vzali mě do bezpečnostní agentury jako hlídače. Když se začaly vyřizovat papíry, tak se mi ozvali, že se omlouvají, ale že si šéf nepřeje, aby přijali cizince.” (z rozhovoru s migrantem z Ukrajiny)

Aby se cizinci vyrovnali s touto překážkou a získali možnost se ucházet o zaměstnání, která nejsou pod jejich kvalifikací a schopnostmi, využívají k tomu různé strategie, které spočívají především v úpravě životopisu – počestovní jména a zamlčování údajů, které souvisí s cizím původem. O české státní občanství stojí řada migrantů právě kvůli rovnému přístupu na trh práce. Situace se pro cizince zkomplikovala s příchodem finanční krize v roce 2008. Do té doby se celá řada z nich nesetkala s problémy při hledání zaměstnání. S postupným úbytkem pracovních míst to velmi často bývají právě cizinci, kteří jsou propouštěni dříve než čeští občané: *„Pro Čechy taky není snadné sehnat práci a pro cizince je to ještě složitější.”* (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny, 36 let, v ČR 10 let) Někteří z dotazovaných cizinců dokonce uváděli, že *„je logické, že zaměstnávají spíše české občany než cizince.”* (z dotazníku migrantky z Bosny a Hercegoviny, v ČR 22 let)

Další oblastí, ve které se mohou cizinci setkat se znevýhodněním, je **povyšování a profesní růst**. Řada z nich uvádí, že měli pocit, že na jejich úkor byli povýšeni čeští občané. Ve většině případů se jedná o spekulace a pocity, jen v některých případech se ti, kterých se tento problém týká, odhodlají k nějaké právní reakci.

„Hlásil jsem se na vyšší pozici v práci a bylo mi řečeno, že doba na povýšení člověka s mojí barvou pleti ještě nenazrála. Neoficiálně jsem tu práci už delší dobu vykonával, ale uznání jsem za to neměl. Když jsem si stěžoval, tak jsem dostal výpověď z organizačních důvodů. Momentálně podávám žalobu na neplatnost výpovědi.” (z rozhovoru s migrantem z Afriky, v ČR více než 20 let)

Pokud se cizincům podaří překonat bariéru svého původu, setkávají se obdobně jako čeští občané s diskriminací na základě pohlaví, mateřství nebo věku.

„Vadí jim můj věk, že ji mi už 47 let.” (Z rozhovoru s migrantem z Ukrajiny, 13 let v ČR)

„Dokud se mi nenarodilo dítě, tak jsem se s problémy v práci nesetkala.” (z rozhovoru s migrantkou z Vietnamu, v ČR 16 let)

Druhou nejčastěji zmiňovanou oblastí diskriminace je bydlení. Cizinci jsou odmítáni již při inzerci volných bytů. Ve veřejných inzerátech se velmi často uvádí, *„nechceme cizince, chovatele psů a kuřáky“* – v různém pořadí. Cizinci velmi často získávají byty za vyšší cenu, než jsou byty dostupné pro Čechy a setkávají se s neochotou pronajimatelů poskytnout jim nájemní smlouvu a umožnit využití adresy k získání trvalého pobytu v České republice. Cizinci z některých zemí jako Ukrajina, Rusko, Vietnam atd. se pak setkávají s většími problémy než cizinci z ostatních zemí.

„Předchozí majitel nám odmítl dát potvrzení o ubytování cizince. Museli jsme hledat nové bydlení.” (z rozhovoru s migrantem z Afriky, v ČR 5 let)

„Najít bydlení, když se majitel dozví, že jsme cizinci. Odmítají Vietnamce, Ukrajince.” (z dotazníku migrantky z Běloruska, v ČR 14 let)

„Ze začátku jsme měli problém najít bydlení, říkali: „Vy jste cizinka, tak to ne.“ Často si také mysleli, že jsme Vietnamci. Když jsem řekla, že jsme z Mongolska, bylo to jednodušší.“ (z rozhovoru s migrantkou z Mongolska, v ČR 24 let)

Také v **oblasti služeb** se cizinci velmi často setkávají s řadou předsudků a stereotypů a nepříjemným jednáním ze strany poskytovatelů různých služeb a prodeje zboží. Jde o velmi nepříjemné jednání ze strany prodávajících, neochoty poskytnout chybějící informace a v horších případech s xenofobními výroky či odmítnutím poskytnutí služby. Pro ty, kteří mají výbornou češtinu bez přízvuku, může nastat problém v momentě, kdy musí pro nákup služby (např. v bance atd.) ukázat své doklady, kde je uvedeno jejich cizí státní občanství.

„Šla jsem do obchodu s botama, kde byl výprodej. Dovolila jsem se zeptat na reklamaci a paní mi řekla, že to je zajímavé, že když vy (Vietnamci pozn.aut.) prodáváte, tak nic nedáváte. Nakonec jsem si nic nekoupila.“ (z rozhovoru s migrantkou z Vietnamu, v ČR 17 let)

„Máma chodí nakupovat do značkových obchodů (např. Salamander, LaCoste atd.) a zjistili, že je tam nezdraví a chovají se lépe k Čechům.“ (z rozhovoru s migrantem z Vietnamu, v ČR 24 let)

Cizinci se setkávají jednak s individuálním xenofobním a rasistickým chováním, ale rovněž s nastavením podmínek, které jsou pro cizince bariérami – jde např. o možnost koupě paušálu u mobilních operátorů pro cizince, poskytování bankovních půjček atd. (to platí především ale pro cizince, kteří nezískali trvalý pobyt).

„Chtěl jsem pozvat svoji matku, na cizinecké policii chtěli výpis z účtu, že mám dostatek peněz podle tabulek, že mě může navštívit. Šel jsem proto na pobočku svojí banky. Paní mi řekla, že výpis stojí 75,- Kč. Tak jsem řekl, že to chci. A ona ale vy nerozumíte, já na to, že rozumím. Řekl jsem, já ho chci, nedávejte mi ho od začátku roku, ale pouze poslední měsíc a se zůstatkem na účtu. Paní mi řekla, že už má dost těch Rusů, co se pořádně nenaučí česky a mumlají a není jim rozumět. Řekl jsem jí, co je jí do toho a že potřebuji ten výpis. Paní řekla, že toho má dost a výpis roztrhala. Řekl jsem, aby zavolala vedoucí. Přihlásila se paní na vedlejší přepážce, že ona je vedoucí a řekla, že mi opravdu není rozumět. Dali mi výpis s ručně napsaným zůstatkem na účtu - na cizinecké policii mi to nevzali a poslali mě do bankomatu, abych si tam vyjel lístek se zůstatkem. Ještě mi řekli, že se omlouvají, ale že ručně napsané to vzít nemohou. Volal jsem na kontaktní linku, že to není možné, co se stalo. Na jiné pobočce mi řekli, že takto vystavený výpis je úplná blbost. Napsal jsem e-mail vedení banky, vrátili mi poplatek, omluvili se a mám vedení účtu na rok zdarma. Obdobné příběhy, i když ne tak drsné, se mi dějí jednou zhruba za tři měsíce. Automaticky se předpokládá, že jsem Rus.“ (z rozhovoru s migrantem z Moldávie, 35 let, v ČR více jak 10 let)

Velmi často zmiňovanou a kritizovanou oblastí je zdravotní péče. Stížnosti nejčastěji souvisí s komerčním zdravotním pojištěním. Pro cizince je velkým problémem, že dříve než je ošetří, musí dokladovat své zdravotní pojištění a to i v případech akutních zdravotních problémů. Stížnosti se zaměřují ale i na individuální chování a jednání lékařského personálu. Cizinci se setkávají také s tím, že přednost

dostávají v čekárnách čeští občané nebo s nimi zdravotnický personál jedná nekorektně⁶.

Řada rodičů z řad cizinců také upozorňovala na to, že se s xenofobním jednáním setkaly jejich děti ze strany učitelů a dalších zaměstnanců na mateřské, základní či střední škole. Na obdobné chování upozorňovali v individuálních případech také studující vysokých škol. Nepříjemné chování, které vyjadřuje negativní reakce na jinakost, často vychází i ze strany žáků a žákyň⁷.

„Dcera neuměla moc mluvit a děti se jí smály, že je Ukrajinka. Učitelé – nechci křivdit, děti to možná cítily jinak, děti si nestěžovaly, ale já jsem to trochu negativně vnímala. Mluvila rusky a česky. Dceru jsme převedli do jiné školy z důvodu diskriminace a byla to i lepší škola. To jí pomohlo do budoucna.” (z rozhovoru s migrantkou z Ukrajiny, v ČR 18 let)

„Moji starší dceři se v páté nebo šesté třídě smáli, že je šikmooká. Brečela, že nechce do školy. Já jsem řekla, že to nevadí. Poradila jsem jí, co má říkat: Ty máš sice větší oči, ale vidíš víc než já? To těžko. Já umím česky a co ty umíš za další jazyk? Musíš být hrdá, nemusíš se stydět. Dcera má kluka Čecha. Dělal si z ní srandu a ona si tuhle radu pamatovala i po tolika letech, pro mě to bylo příjemné. Ze strany učitelů se nic nedělo a byli jsme spokojení. Děti toho moc doma neřeknou, jen ty nejhorší věci.” (z rozhovoru s migrantkou z Mongolska, v ČR 24 let)

4.2. Předsudky, stereotypy a rasismus

Podle výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, projevují největší sympatie občané k Čechům (89 % zvolilo možnost „velmi sympatičtí“ nebo „spíše sympatičtí“ a jen 1 % „spíše nesympatičtí“) a k Slovákům (86 % sympatičtí / 3 % nesympatičtí). S jistým odstupem následují Poláci, kterým projevuje sympatie nadpoloviční většina (54 %) veřejnosti proti o málo více než desetina (11 %) vyjadřující nesympatie, dále jsou to Řekové (43 % / 11 %), Židé (38 % / 12 %), Maďaři (32 % / 16 %), Němci (38 % / 24 %) a Bulhaři (28 % / 18 %). **V případě Srbů (20 % / 25 %), Vietnamců (26 % / 30 %), Rusů (19 % / 39 %) a Číňanů (16 % / 34 %) již antipatie převládají nad sympatiemi**, i když největší podíl tvoří neutrální hodnocení „ani sympatičtí, ani nesympatičtí“. U Ukrajinců (18 % / 42 %), Rumunů (10 % / 48 %), Albánců (7 % / 51 %) a Arabů (7 % / 60 %) již deklarované antipatie tvoří relativně největší část odpovědí⁸.

Těmto výsledkům odpovídají i zkušenosti cizinců – respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu. S nejnegativnějšími reakcemi se setkávají ti cizinci, kteří mají jiný etnický původ než majoritní populace v České republice (např. Vietnamci, Afričani atd.), především pak ti, kteří mají obdobný vzhled jako Romové. S negativními reakcemi – především slovními – se často setkávají Rusové. Tyto reakce jsou postaveny na základě sovětské okupace Československa v roce 1968.

⁶ Téma poskytování zdravotní péče nepatřilo k hlavním okruhům výzkumu.

⁷ K obecným závěrům se ve výzkumu nepodařilo získat dostatečné množství dat.

⁸ Více informací zde: http://migraceonline.cz/doc/brezen_13.pdf.

„Nadávali mi, že jsem Rus, co tu dělám, že Ukrajinci jsou špíny. Došlo až k fyzickému konfliktu. V Rusku dochází k útokům velmi otevřeně, v ČR se pomlouvá za zády. ... Raději nehovořím rusky na veřejnosti, Češi nereagují na Ruštinu dobře. Raději anglicky.” (z rozhovoru s migrantem z Ruska, v ČR 10 let)

„S dcerou mluvím rusky, je to velká kultura. Já jsem jediná, kdo může v rodině ruštinu zachovat. V tramvaji jsme jeli a vzadu seděla paní kolem čtyřiceti let a říkala: „Ti Rusové jsou snad všude, je ten jazyk nenávidím.“ Nechtěla bych, aby v tomhle moje dcera žila. Nic jsem neřekla, nechtěla jsem to zdůrazňovat před dcerou, ale je mi to líto, že jsem nereagovala. Rusky mluvím s dcerou, abych zachovala její původ a Česko mám ráda. Chápu, co se stalo v 68. roce, ale už je to příliš dlouho a já s tím nemám nic společného. Negativní postoj k Rusům je potřeba zbourat.” (z rozhovoru s migrantkou z Ruska, v ČR 14 let)

Naději na uplatnění a pevnější integraci do české společnosti má ten, kdo nejvíce zapadá do české společnosti a příliš se neliší. Šanci na alespoň relativní úspěch mají lidé s vyšším vzděláním, dobrou znalostí češtiny s co nejslabším přízvukem a lidé ze zemí s obdobným sociálním a kulturním zázemím. Země původu hraje velmi podstatnou roli při přijímání českou společností a také ovlivňuje, s jakými předsudky a apriorními postoji se setkají migranti od Čechů. S největší tolerance se setkávají přichodí z euroamerických zemí. Čím víc na politický “západ”, tím lépe.

„Když lidé zjistí, že mám přízvuk, ptají se, odkud jsem, když zjistí, že z Holandska, tak jsou spokojení. Předpokládají, že umím jazyky, že jsem liberální. Mají zájem. Zažívám spíš pozitivní diskriminaci: v rodině, v baru, v podnikání, u cizinecké policie taky. Takové historky jako Ukrajinci nemám. I když systém funguje špatně i pro mě. To, že jsem Holanďan, mě odlišuje. Lidé si myslí, že jsem sympatický.” (migrant z Holandska, 37 let)

Podstatnou roli pro integraci do české společnosti hraje etnicita a barva pleti. V České republice se obecně předpokládá, že rasismus vůči lidem s odlišnou barvou pleti je spíše minulostí. Při prezentaci dílčích výsledků výzkumu v oblasti zkušeností s rasismem jsem se setkala s názorem, že to “není pravda”, dotýčný se s rasismem ve svém běžném životě nesetkává – sám ale jinou barvu pleti nemá. Otázka na zkušenosti s rasistickým chováním jsou ve výzkumu jedněmi z těch nejcitlivějších. Respondenti o nich nehovoří rádi a dostávají se na řadu až po získání alespoň základního pocitu důvěry. Téměř každý respondent s odlišnou barvou pleti se setkal v Česku s alespoň jednou reakcí, kterou lze přímo hodnotit jako rasistickou. Nejčastěji jde o zkušenosti z veřejných prostor nebo restaurací. Respondenti se však s rasismem setkali i v rámci zaměstnání či studia. Ne vždy se jedná o explicitně urážlivé slovní napadání, není ale ojedinělé, že se lidé s tmavší barvou pleti setkávají i s hanlivými slovními urážkami a napadáním. Dochází i k menším či větším rasisticky motivovaným fyzickým útokům.

„Otcí mého přítele vadí, že jsem černoška. Dozvěděla jsem se to později. ... Je to pro mě nepochopitelný v dnešní době. Doba otrokářství už je daleko. Furt má kecy, ale když už tam nejsem. Můj přítel je chudák – jsem jeho holka a on je jeho otec. Ví, že je to pro něj těžké. Co si myslí on, je mi jedno. My se spolu ani nebavíme, vadí mi ho i zdravít. Na výletě v jednom malém městě na mě pokřikovali: “Hele, jde černoška. Ale

už to neřeším, mám je někde. Někdy to ignoruji, ale když je toho moc, tak se ozvu.”
(migrantka narozená v ČR z Kuby, 21 let)

„Jednou v baru vadilo skupince hostů, že flirtuju s Češkou. Tak když jsme odcházeli, tak si mě podali. Tady mám památku (ukazuje si na jizvu na čele - pozn. aut.) Hodně jsem dostal a skončil jsem v nemocnici.” (Vietnámec od dětství žijící v ČR, 26 let)

„Mám nepříjemnou zkušenost, když mě nechtěli vpustit do podniku na Staroměstském náměstí. Vadili jsme ochrance.“ (migrant z Afriky, v ČR 8 let)

Zcela specifickou roli hraje etnicita v případě, že cizinci vypadají jako Romové. To je pak většina reakcí směrem k nim ovlivňována tímto faktem. Jsou jim připisovány negativní stereotypy vztahující se k romské populaci (snaha okrádat druhé, vyvolávat nepořádek atd.). I několik migrantů a migrantek vyslovilo ve výzkumu názor, že *“obětním beránkem jsou hlavně Romové a proto na tom nejsou cizinci v ČR tak špatně a negativní pozornost je zaměřena jinam.”*

„Lidi se na mě dívají a reagují jinak. Kamarádka mi jednou řekla, že se to mohlo stát, protože můžu vypadat jako Romka. Ptala jsem se, kdo to je a dozvěděla jsem se, že jsou to občané druhé kategorie. Když se o Romech bavím s Čechy, tak mi říkají negativní informace. Narozdíl od odborné literatury. ... Nastoupila jsem do tramvaje a dva kluci na mě začali křičet cikánka, cikánka, byla jsem naštvaná, chtěla jsem říct, že jsem Indka, ale nemělo to smysl. Lidi kolem nereagovali. Dávali se a já se na to vykašlala. Učila jsem se česky, učitelka neuměla moc anglicky, představovali jsem se, jedna holka řekla, že bydlí na Praze 3 a učitelka, že je tam nebezpečno, že tam žijí Romové. A pak řekla, “A ty vypadají jako ty. Pochází taky z Indie.” ... Když vypadám jako Romka, tak mě všichni nesnáší. V autobuse mi dveře přiskříply nohu a nikdo mi nepomohl. Lidi mě ignorovali. Když jdu do obchodu, nebo stojím blízko někoho, tak si lidi schovávají tašky a batohy. Cítím se jako zlodějka.” (Indka, 26 let, v ČR přes 3 roky)

„Na metru Dejvická jsem chtěl pomoc staršímu páru s kufrem, paní měla velký kufr. Jen co jsem jí nabídl pomoc, začala křičet pomoc, že ji chci ten kufr ukrást. Křičela to nahlas, všichni kolem to slyšeli a zavolala policii. Počkal jsem na ně, zkontrolovali mi doklady. Paní se omluvila, že si myslela, že jsem cikán a chci ji ten kufr ukrást. Znechutilo mě to. Nechci tu zůstat, přesouvám se jinam a za zásady se nechci ani učit češtinu.“ (Z rozhovoru s migrantem z Afgánistánu, v ČR 4 roky, 30 let)

Zkoumání mezi migranty a migrantkami poskytuje Čechům a Češkám důležitou zpětnou vazbu a vyrovnání se s vlastními předsudky a stereotypy. Samozřejmě, xenofobií a rasismem není zatížena jenom Česká republika, potýkají se s nimi i další země, na což velmi často upozorňují i samotní respondenti, kteří se zapojili do výzkumu. To by však nemělo být výmluvou pro to tyto jevy ignorovat.

5. Cizinci a občanství ČR

Díky změnám v české legislativě i kvůli zájmu a zkušenostem samotných migrantů a migrantek získalo v průběhu výzkumu na důležitosti téma občanství. Jedním z hlavních zjištění výzkumu je, že získání občanství ČR **není vnímáno jako výsledek**

úspěšného procesu integrace, ale právě jako prostředek pro možnost získat zde „plnohodnotný život“.

Státní občanství České republiky je - z hlediska práva a koncepce integrace cizinců a cizinek do české společnosti – vnímáno jako nejvyšší dosažitelný stupeň integrace cizince do české společnosti. I proto je legislativní ošetření občanství České republiky poměrně přísné jak v legislativní, tak procesní fázi.

5.1. Priority integrace cizinců

Podle Ministerstva vnitra⁹ je *integrace dynamický dlouhodobý oboustranný proces, který vyžaduje zapojení nejen cizinců a jejich potomků, ale i majoritní společnosti*. Záměrem veškerých integračních opatření je docílit oboustranně přínosného soužití nově příchozích i obyvatelstva přijímající země. Ze strany cizinců předpokládá integrace vůli zapojit se do společnosti, dodržovat právní předpisy a znát a respektovat hodnoty přijímající země i EU.

Cílená specifická opatření, která mají sloužit jako klíčové předpoklady úspěšné integrace cizinců v ČR, jsou:

- znalost českého jazyka cizinci
- ekonomická soběstačnost cizince
- orientace cizince ve společnosti
- vzájemné vztahy cizinců a majoritní společnosti.

Český stát a Ministerstvo vnitra ČR vnímá získávání občanství spíše jako odměnu pro dobře integrované cizince žijící na území České republiky. Naopak jedním z hlavních závěrů výzkumu mezi migranty a migrantkami žijícími v ČR je, že občanství je často prostředkem k úspěšnému zakončení integračního procesu. Teprve občanství jim umožňuje stát se z cizince plnohodnotným občanem.

To platí především v oblasti ekonomické soběstačnosti cizince nebo vzájemných vztahů cizinců a majoritní společnosti. To, že migrant drží v rukou papíry informující o tom, že je občanem České republiky, mu usnadňuje přístup na trh práce, do určitých povolání (některá jsou určena pouze pro občany ČR) a také jednání se zaměstnavateli. Řada respondentů a respondentek ve výzkumu, kteří mluví vynikajícím češtinou, vypovídá, že jednání ze strany institucí, jako jsou úřady, banky a další obdobné instituce, se mění v momentě, kdy předloží doklady s údajem o jiném státním občanství. V ten okamžik se podle nich změní nejen způsob komunikace, ale rovněž často i podmínky toho, na co mohou a nemohou dosáhnout či jaké služby mohou využívat.

5.2. Kontext získávání českého státního občanství v České republice

Výzkum začal v době, kdy platil jiný zákon o získávání českého státního občanství než v současné době a ještě nebyly dostupné informace o návrhu nového zákona o českém státním občanství. Od 1. ledna 2014 začal platit nový zákon o českém státním

⁹ *Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013*, Ministerstvo vnitra ČR.

občanství¹⁰, který přináší řadu novinek. Ty hrají zásadní roli pro zájem a možnost žádat o české státní občanství. Těmi nejpodstatnějšími změnami jsou možnost získat tzv. dvojí občanství (Česká republika již nepožaduje vyvázat se ze svého původního občanství), zavedení testů z reálií a náročnější zkoušky z českého jazyka. Oproti původním podmínkám ČR zvýšila požadovanou úroveň znalosti na B1, což bude pro řadu cizinců problematické – např. pro starší generaci Vietnámců, cizinců z jiných než slovanských zemí nebo i pro Slováky, kteří jsou schopni běžně komunikovat, podnikat či pracovat v České republice, ale neznají formalizovaná pravidla češtiny. Do konce roku 2013 probíhaly zkoušky na krajských úřadech, kdy žadatelé o občanství museli dokázat porozumění předloženého článku v českém jazyce a konverzovat o něm. V zákoně jsou definovány výjimky, kdy cizinci nemusí skládat zkoušky z češtiny či reálií¹¹. Řada cizinců podávala žádost v druhé polovině roku 2013 právě z důvodu nižších požadavků na znalost češtiny a zároveň s výhodou přechodných ustanovení týkajících se dvojího občanství či poplatku za udělení českého státního občanství. Z hlediska lepšího přístupu k žádosti o občanství je pozitivní změnou snížení poplatku za získání českého státního občanství z 10 000,- Kč na 2 000,- Kč. Poplatek 10 000,- Kč byl pro cizince s nižšími příjmy poměrně vysoký a limitoval jejich přístup k podání žádosti, i když plnili jednotlivé podmínky k získání občanství ČR. Dalším přelomovým opatřením, které velmi pravděpodobně zvedne

¹⁰ Zákon má číslo 186/2013 Sb. a nahrazuje dosavadní zákon č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbytování státního občanství ČR.

- ¹¹ **Jazyková zkouška:** žadatel, který doloží, že v minulosti absolvoval alespoň po dobu 3 školních let základní, střední, nebo vysokou školu, na kterých byl vyučovacím jazykem český jazyk
- žadatel, který je ke dni podání žádosti o udělení státního občanství České republiky mladší 15 nebo starší 65 let
- žadatel s tělesným nebo mentálním postižením, které mu neumožňuje osvojit si znalost českého jazyka
- žadatel, který doloží, že úspěšně vykonal rovnocennou jazykovou zkoušku (podle § 13 vyhlášky o prokazování znalosti českého jazyka a českých reálií pro účely udělování státního občanství České republiky), mezi které patří:
 - maturitní zkouška z českého jazyka,
 - státní jazyková zkouška z českého jazyka vykonaná na jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky,
 - státní závěrečná zkouška, státní rigorózní zkouška či státní doktorská zkouška vykonaná na vysoké škole v rámci studijního programu uskutečňovaného v českém jazyce,
 - zkouška z českého jazyka jako cizího jazyka pro úroveň B1 nebo vyšší, certifikovaná Asociací jazykových zkušebních institucí v Evropě (ALTE) a uskutečňovaná plnoprávným členem této asociace.
- **Zkouška z reálií:** žadatel, který doloží, že v minulosti absolvoval alespoň po dobu 3 školních let základní, střední, nebo vysokou školu, na kterých byl vyučovacím jazykem český jazyk,
- žadatel, který je ke dni podání žádosti o udělení státního občanství České republiky mladší 15 nebo starší 65 let,
- žadatel s tělesným nebo mentálním postižením, které mu neumožňuje osvojit si znalost českého jazyka.

počty udělených občanství, je možnost prohlášení pro tzv. migranty druhé generace¹². Migranti, kteří přišli do ČR nejpozději do svých desátých narozenin, mohou využít zjednodušenou formu, prohlášení, které jim za splnění určitých podmínek (trvalý pobyt, beztrestnost) dává právní nárok na udělení občanství. Toto opatření se týká např. mladých Vietnamců, kteří přišli do ČR v raném dětství, nebo se zde narodili.

Z hlediska počtu cizinců žijících na území ČR i v mezinárodním srovnání je počet udělených a prohlášením získaných občanství nízký (viz tabulka 16). Podle původního občanství se v roce 2012 nejčastěji jednalo o občany Ukrajiny, Slovenska či Ruské federace¹³. Obdobně jako v celé EU se jedná především o občany třetích zemí. 86,7 % těch, kteří získali občanství v evropské 27 v roce 2011, byli původně občany tzv. třetích zemí. Jedním z ukazatelů, který se používá k měření efektivity politiky udělování občanství na národní úrovni, je míra naturalizace¹⁴ (naturalisation rate). I tento ukazatel potvrzuje, že Česká republika je jednou ze zemí, kde je nejméně udělených občanství.

Větší zájem a větší motivaci k získání občanství u občanů a občanek z třetích zemí potvrzují i osobní výpovědi cizinců. Občané EU žijící v ČR mají více práv než občané třetích zemí, mohou volit na komunální úrovni nebo ve volbách do Evropského parlamentu.

„Mohu volit na komunální úrovni a do Evropského parlamentu. Jinak mám stejná práva.“ (migrantka, 42 let, v ČR 16 let)

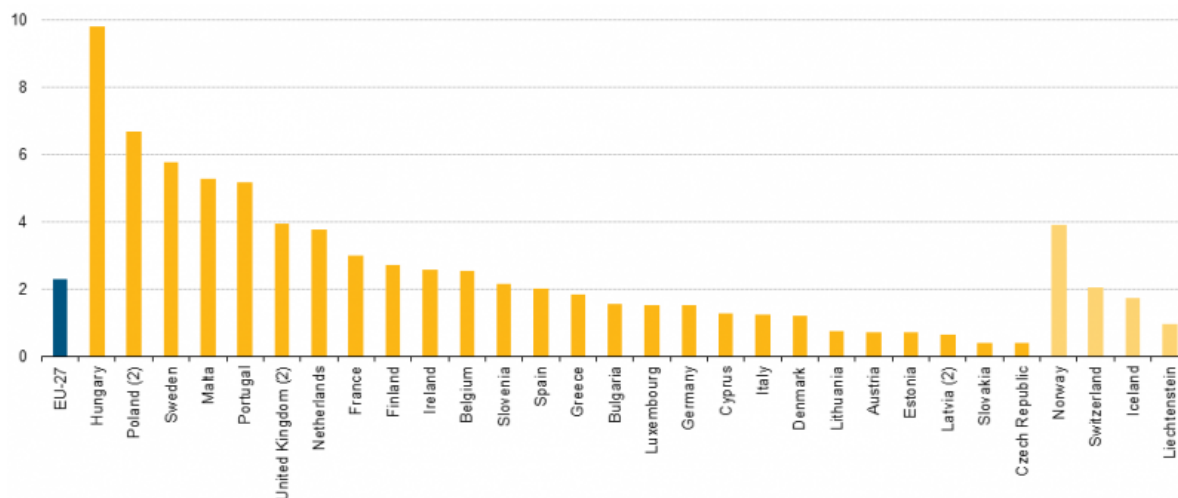
¹² Tento předpoklad se potvrdil v prvních měsících roku 2014, v lednu 2014 bylo podáno 931 žádostí (ve stejném období v roce 2013 jen 230) a v únoru 2014 1 126 (v únoru předchozího roku jen 136).

¹³ Data České statistického úřadu:

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_nabyvani_obcanstvi#rok, staženo 3. ledna 2014.

¹⁴ Definováno jako podíl mezi celkovým počtem udělených občanství a počtem cizinců v zemi na začátku roku.

Graf 9: Naturalisation rate in 2011¹⁵

(*) Croatia and Romania: not available.

(†) Provisional.

Source: Eurostat (online data codes: migr_acq and migr_pop1ctz)

Poslední tři roky ukazují, že změna zákona bude znamenat růst v počtu žádostí a udělených občanství, především v souvislosti s novou možností v prohlášeních a dvojím občanstvím¹⁶. Hlavním důvodem je však vývoj migrace a struktury migrantů a migrantek na území České republiky. Na území ČR se zvyšuje počet dlouhodobě žijících cizinců, kteří zjišťují, že se ČR stává jejich „domovem“ a mají zájem zde zůstat natrvalo. Roste počet cizinců s trvalým pobytem, na konci třetího čtvrtletí 2012 již více než polovina občanů třetích zemí (52,4% - 146 588 osob) na území ČR pobývala trvale¹⁷.

Zároveň dorůstá generace mladých migrantů, která sem přišla v předškolním věku či v době studia základní školy, nebo se zde narodila, pro ně je jejich domovskou zemí Česká republika. Země, odkud pochází je místem, kam jezdí spíše na prázdniny nebo navštěvují svou širší rodinu. Narozdíl od starší generace jim často nezáleží na možnosti ponechat si své původní občanství, které je vnímáno jako výhoda či součást citového a kulturního dědictví a identity. Toto všechno je důležité pro posuzování a hodnocení množství udělených žádostí, které nesouvisí jen s legislativním prostředím, ale i vůlí a zájmem migrantů o občanství žádat.

¹⁵ Data Eurostatu:

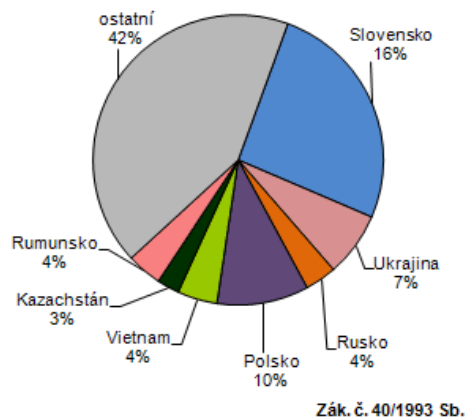
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics, staženo 3. ledna 2014.

¹⁶ Tento předpoklad se v prvních dvou měsících roku 2014 potvrdil. V lednu 2013 podalo žádost o české státní občanství 230 cizinců, v lednu 2014 pak 931 cizinců, v únoru 2013 požádalo o občanství 136 žadatelů a v únoru 2014 již 1 126 osob.

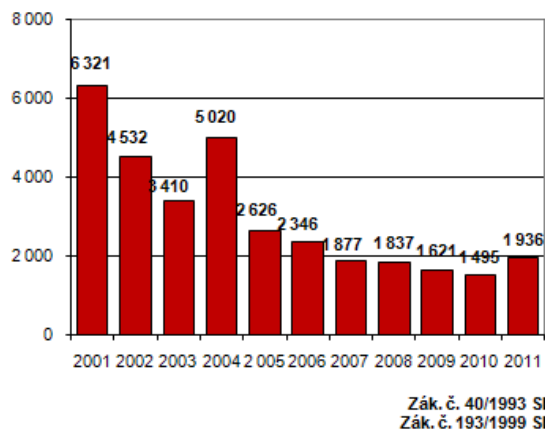
¹⁷ Ministerstvo vnitra ČR. *Usnesení vlády ČR ze dne 16.1.2013 k Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013*, staženo v říjnu 2013.

Graf 10: České státní občanství ve statistikách

Státní občanství ČR nabytá během roku 2011
podle předchozího státního občanství

Státní občanství ČR nabytá během let
2001-2011

Zdroj: Český statistický úřad.

Tabulka 16: Podané žádosti a počty udělených žádostí

Rok	Podané žádosti toho SR) – MV ČR	Počty udělených občanství (z toho SR) – ČSÚ
2007	1 587 (206)	1 877 (625)
2008	1 321 (196)	1 837 (418)
2009	1 353 (183)	1 621 (431)
2010	1 611 (227)	1 495 (377)
2011	2 127 (228)	1 936 (378)
2012	2 334 (222)	2 036 (331)

Zdroj: MV ČR, ČSÚ

5.3. Co ovlivňuje zájem migrantů o získání občanství?

Česká republika se vyznačuje nejen nízkým počtem udělených občanství, ale také nízkým počtem podaných žádostí, dá se však očekávat, že v následujících letech se bude tento stav měnit. Jednak jde o změnu v struktuře migrantů a migrantek, z nichž řada z nich teprve v posledních několika letech začíná dosahovat doby pobytu potřebné pro získání občanství, nebo se dostává do životního stadia, kdy se již přerušují jejich vazby k zemi původu a Česká republika se stává pro některé z nich zemí, kde se cítí *doma*.

Pro žádost o české státní občanství musí žadatel splnit celou řadu kritérií, i když česká veřejnost se velmi často domnívá, že jde o velmi jednoduchý proces a že se občanství nabývá narozením na území České republiky¹⁸.

¹⁸ Jde o jednu z otázek, kterou by bylo vhodné dále analyzovat a zkoumat – postoje Čechů k náročnosti procesu migrace do České republiky a získávání českého státního občanství.

Nový zákon platný od 1. ledna 2014 je podstatně podrobnější než zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství ČR (platný do konce roku 2013). Žadatelé musí splnit celou řadu jasně specifikovaných podmínek jako transparentnost příjmů, nezávislost na státní sociální podpoře nebo na systému pomoci v hmotné nouzi; i nadále bude Ministerstvo vnitra zřejmě posuzovat, zda se cizinec v minulosti nedopustil obcházení cizineckého zákona (např. fingované manželství aj.). Nově se zavádí již zmiňované zkoušky z českých reálií a přísnější zkoušky z českého jazyka. Posuzování nedoplatek a dluhů vůči státní a veřejné správě je v ČR spíše přísné a i malé a již splacené nedoplatky byly doposud posuzovány jako důvod pro neudělení občanství, nový zákon toto omezuje na tři roky.

Velmi podstatným požadavkem, který je právě mezi migranty a migrantkami zdrojem nejistoty a rovněž řady „mýtů“ o nemožnosti získat české státní občanství, je **„míra integrovanosti žadatele do společnosti v ČR“**. Tento požadavek vytváří prostor pro správní uvážení a konkrétně zní: *„žadatel je integrován do společnosti v ČR, zejména pokud jde o integraci z hlediska, rodinného, pracovního nebo sociálního“* (dle důvodové zprávy: *„... bude přihlíženo k integraci žadatele do české společnosti, zejména pokud jde o integraci pracovní (uplatnění žadatele na trhu práce), rodinnou (intenzita a počet rodinných a osobních vazeb žadatele na státní občany České republiky, resp. jiné osoby trvale žijící v České republice) a sociální (např. podíl na fungování společnosti, činnost v občanských sdruženích, a míra jeho zapojení do společenského života, přijetí kulturních tradic)“*). Všechny tyto skutečnosti mohou mít vliv při prokázání, zda osoby žádající o udělení českého státního občanství doloží plnou integraci do české společnosti; k prokázání integrace však bude postačovat naplnění i pouze jednoho předpokladu.)¹⁹.

Doposavad posuzování integrovanosti žadatele do české společnosti probíhalo velmi arbitrárně a některá rozhodnutí jsou i velmi kontradiktorní. **Chybí jasnější vymezení toho, co se považuje za to být „dostatečně integrovaný“**. Často se žadatelé setkávají s odmítnutím na základě neexistence pokrevních vztahů s Čechy nebo odůvodněním, že žadatelovo manželství je bezdětné (a to i v případě že manželka je Češka a dotčení se brali po 40. věku života). Požadavek integrace do české společnosti je kritizován i těmi žadateli, kteří byli úspěšní a Českou republiku považují za příklad dobré praxe v oblasti integrace a možnosti uplatnění migrantů na trhu práce i v dalších oblastech života. Míra integrace je často posuzována i ve vztahu přínosnosti, toto kritérium je velmi těžké, ba nemožné, kvantifikovat či kvalitativně operacionalizovat. Lze se tak domnívat, že rozhodnutí o tom, kdo je či není integrovaný tak závisí spíše na postojích a názorech a konkrétních úředníků a úřednic. Někdy lze také usuzovat, že je využíváno pro odmítnutí těch žadatelů, u kterých na straně MV ČR existují pochybnosti.

„Arbitrární rozhodnutí, rozhodovala jedna úřednice. Kritizovala i naše bydlení. Říkala, že zná i ceny za metr čtvereční, stavěla se i do role realitní odbornice. Závěr byl, že já a rodina nejsme přínosem pro stát, že v období podnikání jsem neplatila daň

¹⁹ Čížinský, P. (2012). *Nový zákon o získávání českého státního občanství*. www.migraceonline.cz. Staženo 10. ledna 2013.

z příjmu. A další důvod, že není vazba pokrevní na českého příbuzného.“ (migrantka, 40 let, zhruba 20 let v ČR, narodily se jí zde dvě děti)

Požadavek na dostatečnou integraci do české společnosti je žadateli vnímám často jako nesplnitelný a to bez ohledu na jejich sociální a ekonomické postavení, profesi či znalost českého jazyka. A právě z těchto důvodů cizinci, i dlouhodobě žijící na území ČR, velmi zvažují, zda žádost o občanství podají či nikoliv: „*Můj kamarád má velmi dobrou a velmi dobře placenou práci. Žije tu už 15 let a narodily se mu tady dvě děti. Občanství nezískal, že není dostatečně integrován. Tak co teprve já?*“ (migrant, 35 let, Rusko, v ČR 13 let)

I praxe posuzování žadatelů je mnohdy kontradiktorní. Jedním z nejextrémnějších rozhodnutí, s kterými jsme se ve výzkumu setkali, bylo zcela odlišné posouzení dvou žadatelek, každé z jiného kraje ČR. V prvním případě bylo zamítnuto občanství ženě starší třiceti let z třetí země, která v České republice porodila již tři děti. V době žádosti byla se svým nejmladším dítětem na rodičovské dovolené, ale zároveň pracovala na čtvrtěčnní úvazek u svého původního zaměstnavatele. Jedním z důvodů pro zamítnutí občanství byla nedostatečná integrace do české společnosti a nedostatečný přínos ČR, protože žadatelka je již potřetí na rodičovské dovolené a víc od státu přijímá, než mu vrací zpět. Žádost jiné žadatelky, která rovněž žila v manželství, byla také zamítnuta, ale pro přílišnou kariérní orientaci. I přesto že žila v manželství, byla bezdětná a za prací dojížděla do jiného města, tudíž bylo vyhodnoceno, že není dostatečně integrována v městě, kde má trvalý pobyt a nedostatečně rozvíjí své rodinné vazby (manželem byl Čech). Právě toto jsou zkušenosti, které řadu cizinců a cizinek odrážejí od podání žádosti. Obdobná praxe víří prostředí a migranti si je mezi sebou často předávají a posilují pověst České republiky jako státu, který nemá zájem udělovat cizincům občanství.

Při posuzování integrace cizinců jsou mnohdy negativně hodnoceny aktivity, které jsou u Čechů posuzovány kladně. Jedná se o aktivní přístup k vlastnímu rozvoji a rozvoji příležitostí ve společnosti a na trhu práce, jednou z nich je studium v zahraničí. V minulosti bylo jedním z důvodů pro zamítnutí žádosti odůvodnění, že žadatel studuje v zahraničí a proto lze předpokládat, že nemá další zájem pobývat a žít v České republice.

Většině žadatelů o české státní občanství je vyhověno již při první žádosti (včetně odvolání), další část uspěje při druhém podání – pokud se vyřeší vytýkané nedostatky – nejčastěji dluhy na zdravotním pojištění, neprokázání původů příjmů atd. Mezi nejčastěji odmítanými žadateli jsou podle údajů z výzkumu a rovněž ze zkušeností Poradny pro občanství/ Občanská a lidská práva občané zemí jako např. Palestina, Alžírsko atp., kde se pravděpodobně předpokládá bezpečnostní riziko (často odůvodňované jak onedostatečná integrace do české společnosti). Někteří o občanství žádali již devětkrát. Zároveň však tyto osoby i nadále pobývají na území České republiky v rámci trvalého pobytu. Nový zákon tento požadavek definuje jako **neexistenci bezpečnostních rizik**: „*žadatel ohrožuje bezpečnost státu, jeho svrchovanost a územní celistvost, demokratické základy, životy, zdraví nebo majetkové hodnoty*“.

Pokud hodnotíme celkový proces získávání českého státního občanství a jednání úřadů, migranti ho hodnotí – kromě nejasných pravidel a vyžadování dokumentů, které nejsou z hlediska zákona vždy nezbytně nutné – pozitivněji a jako jednodušší než proces získávání trvalého pobytu.

V následujících tabulkách je přehled zájmu respondentů výzkumu o české státní občanství a jejich úspěšnost při vyřizování procesu žádosti o občanství.

Tabulka 17: Máte zájem o získání českého státního občanství?

	Počet	%
Ano	257	70,80%
Ne	106	29,20%

N = 363, chybějící odpovědi = 39.

Tabulka 18: Už jste žádal/-a o občanství?

	Počet	%
Ano	83	30,51%
Ne	189	64,49%

N = 272, chybějící odpovědi=130.

Tabulka 19: Bylo Vaší žádosti vyhověno?

	Počet	%
Ano	40	43,01%
Ne	29	31,18%
Čekám na vyřízení	24	25,81%

N = 93, chybějící odpovědi = 309.

5.4. Proč nemají migranti zájem žádat o české státní občanství?

Malý počet žádostí o občanství v České republice lze interpretovat nejen „dorůstáním“ jednotlivých generací migrantů a migrantek v ČR a celkovým, spíše nevstřícným prostředím, přístupem českého státu k cizincům a přidělování českého státního občanství, ale i dalšími konkrétními racionálními i emocionálními důvody.

U těch migrantů, kteří nějakým způsobem již uvažovali o tom, zda chtějí žádat o české státní občanství, nebo nikoli, se jako jeden z nejčastějších důvodů nezájmu objevovala nemožnost uchovat si své původní občanství. Až do konce roku 2013 ČR požadovala, aby se cizinec vyvázal ze svého původního občanství. To samozřejmě přináší řadu komplikací ve vztahu k zemi, odkud pocházejí – při návštěvě blízkých, dědických a majetkových záležitostech, ale jde i o citové vazby. Migranti často deklarují, že nechtějí, aby přišli o svoje občanství, protože „se v té zemi narodili a dvacet let žili“, jde o zemi, kam se chtějí jednou vrátit: „V důchodu bych se chtěl vrátit domů. Chci zemřít doma.“ nebo „Doma mi stárnou rodiče, proto tu asi

nezůstanu natrvalo.“ Nový zákon platný od 1. ledna umožňuje **dvojitý občanství** a již v současnosti lze konstatovat, že to je přelomové ustanovení, které zvýší zájem cizinců a cizinek podávat žádosti o české státní občanství. Záležet však bude na zemi původu, protože některé z nich stále dvojitý občanství neumožňují a jejich občané tak zůstanou bez možnosti ponechat si své občanství, i kdy ČR svou legislativu modernizovala.

Trvalý pobyt znamená pro řadu cizinců a cizinek v mnohém stabilní postavení a umožňuje jim zapojit se na trh práce. **Nad rámec trvalého pobytu při racionálním zvažování pro a proti získává držitel českého občanství volební právo, které však pro řadu lidí – především s porovnáním ztráty původního občanství, neznamenal zásadní benefit.** To však neznamená, že cizinci jako jeden celek nemají zájem o aktivní participaci na občanském a politickém životě (více viz kapitola Proč mají migranti zájem žádat o české státní občanství).

„Volební právo mě tolik neláká, nezachráním laxnost Čechů chodit volit. Váha mého hlasu by ničemu nepomohla. V ČR je oproti Srbsku umírněná situace. Přihlížím tady tomu spíš s úsměvem. Nemám pocit, že je nutné se zapojit. Tady nehrozí nic strašného.“ (migrantka, Srbsko, 25 let, v ČR od 5 let)

Jak již bylo zmíněno výše, kolem procesu udělování českého státního občanství koluje mezi migranty řada pověstí, z nichž ne všechny se zakládají na pravdě. Sami cizinci je však za pravdivé považují a ovlivňuje to tak jejich motivaci k podání žádosti. Jedním z rozšířených mýtů je omezení počtu udělených občanství za rok, které někteří cizinci dokládají i potvrzením od úředníků v institucích, s kterými při žádosti přicházejí do kontaktu. Tato informace je pravděpodobně založena právě na nízkém a velmi podobném ročním počtu udělených občanství.

„Na úřadě mi řekli, že nikdo to nedostane napoprvé a že mají limity, kolik občanství mohou ročně udělit. Někteří prý žádají i osmkrát.“ (migrantka, 35 let v ČR zhruba 15 let, narodila se jí zde dcera)

Rozhodnutí k nepodání žádosti o české státní občanství či váhání však nezávisí jen na prostředí v České republice a chování českých úřadů. Velkou roli hraje i **politické a institucionální prostředí v zemi původu** při vyřizování různých náležitostí potřebných pro získání českého občanství. Jde především o chování úřadů a ambasad některých zemí původu, konkrétně jsou zmiňovány vysoké poplatky, úplatky, dlouhé čekací lhůty, fronty, nejasné termíny atd. Problémy se objevovaly také s odejmutím občanství v zemi původu, tento proces byl pro mnohé migranty časově a finančně velmi náročný.

„České úřady byly celkem v pohodě, to jsem zvládnul za jeden den, ale na našich úřadech jsem strávil jen čtrnáct dní čekáním a domáháním se, aby se mnou vůbec někdo komunikoval.“ (migrant, 35 let, v ČR zhruba 10 let)

„Dlouho jsem čekal, na české straně to celkem šlo, ale musel jsem dlouho čekat na vietnamské straně – na odejmutí vietnamského občanství, mají na to rok a klidně to může trvat i déle.“ (migrant, 26 let, v ČR 17 let)

Ve výzkumu jsme se setkali také s tím, že některé země komplikovaly a odmítaly odejmout občanství (např. Ukrajina podle řady respondentů odmítala odjímat občanství vysokoškolsky vzdělaným lidem). Pro cizince s nižšími příjmy byl překážkou i poplatek 10 000,- Kč při získání občanství.

5.5. Proč mají migranti zájem žádat o české státní občanství

Cizinci mají různé důvody a zájmy, proč žádat o české státní občanství: praktické – racionální, ale i emociální důvody. Žádost o občanství je pro mnoho migrantů **přirozeným procesem a logickým vyústěním** („Domů už se nevrátím, je to logická věc.”) dlouhodobého pobytu v České republice.

„Občanství je pro mě přirozený vývoj, když tu žiju dvacetosm let.“ (migrantka, 45 let, 28 let v ČR)

Velká část cizinců vnímá získání občanství jako prostředek pro dovršení integrace/začlenění do české společnosti. Tento postoj se liší od předpokladu Ministerstva vnitra a české integrační politiky, která očekává, že získání občanství je samotným dovršením, nejvyšším stavem integrace a odměnou za úspěšnou integraci do společnosti a na trh práce. Občanství je migranty vnímáno jako možnost pro to stát se **plnohodnotným občanem**, získat vstupenku do **plnohodnotné společnosti** a na **plnohodnotný trh práce**. Výraz *plnohodnotný* je volen samotnými migranty a migrantkami a vyjadřuje jejich pohled na svou pozici v české společnosti – trvalý pobyt jim sice usnadňuje jejich situaci ve společnosti a na trhu práce, jejich „papíry“ je ale vyčleňují – ať už objektivně nebo subjektivně – z plnohodnotné participace na společnosti.

Trvalý pobyt zajišťuje cizincům možnost legálně pracovat bez pracovního povolení. Jedinou podmínkou je nahlášení této skutečnosti na trhu práce. Zaměstnavatelé nejsou však často dostatečně informovaní a mají obavy i z pouhé komunikace s institucí, jako je úřad práce. Proto často cizince z tohoto důvodu odmítají, i když k tomu nemají právní důvod a jednají dokonce v rozporu se zákonem. Některá povolání – ve státní správě atp. (jako např. vězeňská služba, policie, státní zástupci, soudci atd.) jsou dokonce podmíněna držením českého státního občanství.

„Chci občanství, protože se mi bude lépe hledat práce.“ (migrant, 40 let, v ČR 15 let)

„V České republice se dává přednost občanům, proto chci občanství.“ (migrantka, 49 let, 20 let v ČR)

Hledání plnohodnotného statusu se však nevztahuje pouze k ekonomické či sociální oblasti, ale „být plnohodnotným občanem“ má zásadní význam také pro **pocit důstojnosti** jak pro dospělé, tak i pro mladé a děti: „Moje dcera (12 let, pozn. aut.) má problémy ve škole, učitelka jí neustále dává najevo, že není Češka. Věří, že české občanství jí pomůže situaci zlepšit. Už jí nebude moct nikdo dávat najevo, že tu není doma a že není Češka.“ (migrantka 40 let, v ČR 20 let) Je samozřejmě otázkou, zda by dosažení občanství tuto situaci vyřešilo, ale pro vnímání vlastního postavení a důstojnosti hraje získání občanství důležitou roli.

Získání českého státního občanství pro migranty automaticky neimplikuje, že se chtějí či stanou plnohodnotnými Čechy, zásadní roli hraje právě význam slova „občan“. Zdůrazňováno je právě dosažení plných občanských práv i odpovědnosti.

Zájem o získání občanství vzniká postupně, především u migrantů, kteří do ČR přišli v pozdějším věku a prožili podstatnou část života ve své rodné zemi. Souvisí to i s postupným vytvářením a rozvojem rodinných, přátelských a profesních vazeb. Důležitou roli hraje i citová vazba k České republice a získání občanství vytváří most mezi emocionálním a faktickým stavem sounáležitosti s Českou republikou.

„Chci se cítit jako doma, takhle (bez občanství – pozn. aut.) jsem pořád cizinec.”
(migrant, 40 let)

Vytváření kořenů souvisí i s rodinným životem a dětmi narozenými na území České republiky nebo těmi, které přišli v předškolním či raném školním věku a většinu svého života nebo formující roky již prožili v České republice. V těchto případech probíhá rozhodování rodičů pravděpodobně jinak, než kdyby byli bezdětní. Hlavní roli hraje zájem dítěte – studium, kamarádi a citové vazby. Získání občanství pro děti je podle rodičů často možností, jak získat *lepší budoucnost* či *naděje* pro své děti. To platí především pro ty rodiče, kteří přišli do ČR za lepšími ekonomickými a sociálními podmínkami nebo z humanitárních důvodů.

“Chci to kvůli dětem. Kdyby bylo na mě, vrátila bych se. Chci, aby se moje děti cítily jako plnohodnotní Češi.” (migrantka z Ukrajiny, 40 let)

“O občanství uvažuji hlavně kvůli synovi, který Česko považuje za svou zemi.”
(migrantka z Ruska, 35 let)

Plný rozsah práv zosobňuje občanství v možnosti aktivního i pasivního volebního práva. Při vážení pro a proti při požadavku vzdát se svého původního občanství většinou tato možnosti nebyla tak významnou jako ztráta vazeb na rodnou zemi, či majetkových a jiných práv. S možností dvojího občanství se však toto rozvažování bude zásadně měnit, navíc pro řadu migrantů hraje i možnosti volit na všech úrovních a nechat se zvolit významné právo, které souvisí s vůlí ovlivňovat společenské a politické prostředí v ČR.

„Chtěla bych mít občanství a mít možnost volit. Tedy spíš nevolit ty, kteří urážejí migranty a muslimy.” (migrantka z Čečenska, 45 let, v ČR 10 let, Čečensko)

„Uvažuji o státním občanství, politicky se angažuji a tak mi vadí, že nemohu být zvolen starostou. Cítím se Evropanem, ale takhle je to celkem problém. Starosta nebo poslanec být nemůžu.” (migrant z Belgie, 35 let, v ČR 10 let)

Motivace k občanství není rámována jen emociálním kontextem či důstojností a rovností postavení, ale racionálizací a zvažování pro a proti (jak vyplývá z rozvažování o dvojím občanství). **Trvalý pobyt neznamená takový rozsah práv jako u státního občanství. Nejde však jen o něj, podstatná je i trvalost a jistota těchto práv.** Občanství nemůže být podle Ústavy odebráno, ta říká, že *„Nikdo nemůže být proti své vůli zbaven státního občanství”*. Naopak podmínky pro trvalý pobyt se mohou měnit spolu s novelizací české a evropské legislativy.

„Žádala jsem také, abych si posílala pocit jistoty, že práva jsou jistější.“ (migrantka, 40 let, v ČR 20 let)

Mezi důvody, proč žádat o občanství, patří i praktické motivy jako např.:

- Zjednodušení administrativy související s vyřizováním dokumentů atd.
- Odpadnutí nutnosti jezdit do země původu vyřizovat oficiální dokumenty (jako např. pas), což je velmi často finančně a časově nákladné.
- Lepší možnost získat hypotéku nebo úvěr v České republice

„Moje občanství je problém při žádosti o úvěr nebo hypotéku. Jsou horší podmínky. Žiju tady a chtěla bych tady mít byt.“ (migrantka, 28 let, v ČR 17 let)

- Možnost cestovat po Evropě a dalších zemích světa, s kterými má ČR bezvízovou povinnost, bez víza a disponovat právy občana Evropské unie: *„Když jsme jeli s divadelním kroužkem do Rumunska, musel jsem si vyřizovat troje víza, je to finančně i časově náročné. Navíc jsem bydlel v Brně a musel jsem jet do Prahy.“ (migrant, 26 let, v ČR 17 let)* Zjednodušení cestování se netýká jen turistiky, ale i pracovních povinností: *„Komplikovalo mi to práci, dozvěděl jsem se, že musím druhý den odjet, ale vyřízení víza trvalo týden.“ (migrant, 45 let, v ČR přes 20 let)*
- Lepší možnost studovat v jiných evropských zemích nebo v USA.

Ne všichni, kteří mají zájem o občanství, o něj požádají. Roli v tom hrají obavy o výsledek řízení, nejasná pravidla především při posuzování míry integrace do české společnosti, ale i nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, které jsou posuzovány v neprospěch žadatelů, nebo záznam v trestním rejstříku. Svou roli hrají i obavy z detailního zkoumání finančních poměrů.

5.6. Česká republika a udělování českého státního občanství

Česká republika je zemí, která má absolutně i relativně jeden z nejmenších počtů udělených občanství. Důvodem je jednak přísná legislativa, přístup českého státu a Ministerstva vnitra ČR, ale také struktura migrantů a migrantek v ČR. Ti postupně začínají plnit kritéria délky pobytu v České republice a vytvářejí si silné rodinné, profesní a přátelské vazby v české společnosti. Až do konce roku 2013 bylo závažnou překážkou pro migranty povinnost vyvázat se z původního občanství, což byla jedna z podmínek pro získání českého státního občanství. Od 1. ledna 2014 platí nový zákon o českém státním občanství, který umožňuje tzv. dvojí občanství. Pro ty migranty a migrantky, jejichž země rovněž povoluje vícenásobné občanství, to znamená zrušení významné překážky pro žádost o české státní občanství. Další výhodou nového zákona je tzv. prohlášení, zjednodušená forma možnosti získat občanství pro mladé migranty, kteří do České republiky přijdou nejpozději do svých desátých narozenin. Naopak jsou žadatelé nuceni skládat zkoušky z českých reálií a přísnější testy z českého jazyka (úroveň B1). Zákon obsahuje další zpřísnění, mezi které patří např. testy DNA pro případ, kdy jde o dítě ženy z třetí země a Čecha narozené mimo manželství. Umožnění dvojího občanství a prohlášení pro migranty

druhé generace s vysokou pravděpodobností významně zvýší zájem o české státní občanství.

Proč cizinci nechtějí žádat o české státní občanství?

- Nemožnost dvojího občanství
- Trvalý pobyt umožňuje téměř stejná práva jako občanství (kromě volebního práva)
- Poplatek za udělení českého státního občanství (do konce roku 2013 10 000,- Kč)
- Nejasnost toho, co to je dostatečná integrovanost do společnosti
- Nesplnění legislativních požadavků (čistý trestní rejstřík, závislost na sociálním systému atp.)
- Nespokojenost s životem v ČR

Proč cizinci žádají o české státní občanství?

- Možnost získat plnohodnotný status v ČR a plnohodnotný přístup na trh práce
- Přirozené vyústění procesu integrace do české společnosti
- Větší jistota práv, která se vážou k občanství než k trvalému pobytu
- Zjednodušení administrativy související s vyřizováním dokumentů atd.
- Zájem o aktivní participaci na politickém životě
- Odpadnutí nutnosti jezdit do země původu vyřizovat oficiální dokumenty (jako např. pas), což je velmi často finančně a časové nákladné.
- Lepší možnost získat hypotéku nebo úvěr v České republice
- Možnost cestovat po Evropě a dalších zemích světa, s kterými má ČR bezvízovou povinnost, bez víza a disponovat právy občana Evropské unie
- Lepší možnost studovat v jiných evropských zemích nebo v USA.

6. Závěr

Realizovaný výzkum potvrdil hypotézu, že pro integraci do české společnosti a na český trh práce nestačí pouze rovná formální práva shodná s rodilými Čechy, ale důležité jsou i další předpoklady jako např. obdobné kulturní a etnické aspekty a vůbec samotná migrační zkušenost. Česká populace poměrně silně rozlišuje mezi cizinci ze zemí EU a mimo EU a sympatie jsou rozdělovány i na základě příslušnosti k jednotlivým zemím původu. To potvrzují nejen zkušenosti cizinců z tohoto výzkumu, ale i další výzkumy institucí jako Sociologický ústav AV ČR. Nicméně i samotná formální práva hrají zásadní roli a získání plnohodnotného českého občanství a změna občanství v oficiálních dokumentech zásadní měrou mění v pozitivním slova smyslu postavení migrantů v české společnosti.

7. Použitá literatura

Čížinský, P. (2012). *Nový zákon o získávání českého státního občanství*.
www.migraceonline.cz.

Kušniráková T., Plačková A. a Tran Vu Van Anh (2013). „*Vnitřní diferenciací Vietnamců - pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí*“. Praha: Člověk v tísni.

Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013, Praha: Ministerstvo vnitra ČR.

Statistika a my. Cizinci. 2/2014. Praha: Český statistický úřad.

Usnesení vlády ČR ze dne 16.1.2013 k Postupu při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců - Společné soužití v roce 2013. Ministerstvo vnitra ČR: Praha.

Zákon číslo 186/2013 Sb. a nahrazující dosavadní zákon č. 40/1993 Sb. o nabytí a pozbytí státního občanství ČR.

Statistiky a data Českého statistického úřadu
Statistika a data Eurostatu
www.migraceonline.cz